

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра економічної кібернетики**

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему

**ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН ТЕНДЕНЦІЙ В ДИНАМІЦІ
ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ**

Виконала: студентка II курсу, групи 8.0511-ек
спеціальності 051 «Економіка»

освітньої програми «Економічна кібернетика»

Ципак Олена Олександрівна

Керівник доц.каф.ек.кіб., к.е.н., Макаренко О.І.

Рецензент доц.каф.ек.кіб., к.е.н., Очеретін Д.В.

Запоріжжя
2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економічний
 Кафедра економічної кібернетики
 Рівень вищої освіти магістр
 Спеціальність 051 «Економіка»
(код та назва)
 Освітня програма «Економічна кібернетика»
(код та назва)
 Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

(підпис)

« ____ » _____ 2022 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Ципак Олена Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1 Тема роботи (проекту) «Фундаментальний аналіз змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону»

керівник роботи Макаренко О.І., доц.каф.ек.кіб., к.е.н.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «09» _____ червня _____ 2022 року № _____ 642-с

2 Строк подання студентом роботи 1 грудня 2022 року

3 Вихідні дані до роботи література за темою, дані офіційних джерел статистики

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) теоретичні засади дослідження динаміки показників соціально-економічного розвитку регіону, математичні моделі та методи аналізу динаміки показників соціально-економічного розвитку, оцінювання змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку

5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 43 рис., 7 табл., презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	доц.каф.ек.кіб., к.е.н., Макаренко О.І	18.09.2022	07.10.2022
Розділ 2	доц.каф.ек.кіб., к.е.н., Макаренко О.І	08.10.2022	27.10.2022
Розділ 3	доц.каф.ек.кіб., к.е.н., Макаренко О.І	29.10.2022	18.11.2022

7. Дата видачі завдання 10.06.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Формування завдань кваліфікаційної роботи	01.09-07.09.2022	виконано
2.	Складання плану роботи	08.09-11.09.2022	виконано
3.	Збір джерел інформації	12.09-18.09.2022	виконано
4.	Написання I розділу	19.09-08.10.2022	виконано
5.	Написання II розділу	10.10-28.10.2022	виконано
6.	Написання III розділу	31.10-19.11.2022	виконано
7.	Оформлення роботи	21.11-28.11.2022	виконано
8.	Проходження нормоконтролю і підготовка презентації	28.11-01.12.2022	виконано

Студент _____
(підпис)

Ципак О.О.

Керівник роботи (проекту) _____
(підпис)

Макаренко О.І.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис)

Макаренко О.І.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра містить три розділи, 99 с., 43 рис., 7 табл., 65 джерел.

Об'єкт дослідження – зміни тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону.

Предмет дослідження – методи фундаментального аналізу в дослідженні змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку.

Метою дослідження є аналіз змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу.

Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення), збору інформації (спостереження), обробки інформації (групування, аналітичні таблиці, графічне зображення), методи фундаментального аналізу (порівняння).

У роботі розглянуто регіон як складову національної економіки, проведено огляд сучасних наукових досліджень щодо аналізу динаміки показників регіонального розвитку. Розглянуто показники соціально-економічного розвитку регіону. Досліджено методи аналізу їх динаміки, зокрема, метод регіонального економічного аналізу, фундаментальний аналіз та інші. Запропоновано концепцію дослідження змін динаміки показників соціально-економічного розвитку регіону методами фундаментального аналізу, яка складається з трьох етапів. На першому етапі формулюється мета дослідження. На другому етапі виконується фундаментальний аналіз. На цьому ж етапі оцінюється вплив фундаментальних факторів на результуючий показник. На третьому етапі здійснюється побудова прогнозу або розробка сценаріїв соціально-економічного розвитку регіону. Проаналізовано сучасний стан соціально-економічного розвитку Запорізького регіону. Досліджено зміни динаміки показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу.

ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ, ДИНАМІКА, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ, ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ, ВАЛОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ, РЕГІОН

SUMMARY

Master's qualification work consists of three sections, 99 p., 43 figures, 7 tables, 65 sources, 20 formulas.

The object of the study is the changes in trends in the dynamics of indicators of socio-economic development of Zaporizhzhya region.

The subject of research is the methods of fundamental analysis in the study of changes in trends in the dynamics of indicators of socio-economic development.

The purpose of the work is to analyze changes in trends in the dynamics of indicators of socio-economic development of Zaporizhzhya region by methods of fundamental analysis.

Research methods are general scientific (analysis, synthesis, generalization), information collection (observation), information processing (grouping, analytical tables, graphical representation), methods of fundamental analysis (comparison).

The paper examines the region as a component of the national economy, conducts an overview of modern scientific research on the analysis of the dynamics of regional development indicators. The indicators of socio-economic development of the region are considered. The methods of analyzing their dynamics, in particular, the method of regional economic analysis, fundamental analysis, and others, were studied. The concept of researching changes in the dynamics of indicators of the socio-economic development of the region by methods of fundamental analysis, which consists of three stages, is proposed. At the first stage, the purpose of the research is formulated. At the second stage, a fundamental analysis is performed. At the same stage, the influence of fundamental factors on the resulting indicator is evaluated. At the third stage, a forecast is made or scenarios of socio-economic development of the region are developed. The current state of socio-economic development of the Zaporizhzhia region is analyzed. Changes in the dynamics of indicators of socio-economic development of the Zaporizhzhia region were studied using the methods of fundamental analysis.

FUNDAMENTAL ANALYSIS, DYNAMICS, SOCIO-ECONOMIC INDICATORS, GROSS DOMESTIC PRODUCT, GROSS REGIONAL PRODUCT, REGION

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАК

ВВП – Валовий Внутрішній Продукт

ВРП – Валовий Регіональний Продукт

ІКМ – індекс конкурентоспроможності міст

НЕ – національна економіка

ФА – фундаментальний аналіз

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ	4
SUMMARY	5
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАК	6
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	11
1.1 Регіон як складова національної економіки	11
1.2 Показники соціально-економічного розвитку регіону: визначення, класифікація та джерела даних	22
1.3 Огляд сучасних наукових досліджень динаміки показників регіонального розвитку	30
РОЗДІЛ 2 МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	32
2.1 Загальна характеристика методів аналізу динаміки показників соціально-економічного розвитку.....	32
2.2 Фундаментальний аналіз як метод дослідження змін динаміки.....	50
2.3 Концепція дослідження змін динаміки показників соціально- економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу.....	56
РОЗДІЛ 3 ОЦІНЮВАННЯ ЗМІН ТЕНДЕНЦІЙ В ДИНАМІЦІ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	60
3.1 Аналіз стану соціально-економічного розвитку Запорізького регіону.....	60
3.2 Аналіз отриманих результатів оцінки.....	87
ВИСНОВКИ.....	
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ.....	92
ДОДАТОК А Принципи державної регіональної політики	99

ВСТУП

Баланс сил держави, цілісність і розвиток можуть забезпечуватися за умови захисту всіх інтересів регіонів, ефективності регіональної політики та механізмів її практичного виконання. Розуміння ролі регіонів у соціально-економічному розвитку країни призводить до необхідності реалізації потенціалу кожного з них, враховуючи особливості та взаємодію з іншими регіонами та країнами.

Управління економічним розвитком на регіональному рівні в умовах сьогодення регулюється низкою нормативно-правових актів. Процеси, що здійснюються на цьому рівні, потребують вивчення, з метою визначення особливостей та відмінностей територіальних структур та перспектив соціально-економічного розвитку в регіонах.

На відміну від економічної науки Заходу, в Україні методологічні підходи постійно змінюються на різних стадіях розвитку, це спричиняє проблему співставності даних. Дослідження багатьох українських науковців зосереджені на теоретичних проблемах стратегічного розвитку регіонів, з метою поліпшення здатності до конкуренції регіонів і усунення соціально-економічного розриву розвитку регіонів.

Серед вчених, які приділяють увагу питанням регіональної економіки є такі: Алімов О.М., Амоша О.І., Беленький П.Ю., Бистряков І.К., Бубенко П.Т., Варналій З.С., Василенко В.М., Вовканич С.Й., Геєць В.М., Герасимчук З.В., Гранберг А.Г., Данилишин Б.М., Долішній М.І., Дорогунцов С.І., Заяць Т.А., Злупко С.М., Кваснюк Б.Є., Коваль Я.В., Козоріз М.А., Куценко В.І., Лисецький А.С., Мазур А.Г., Макогон Ю.В., Осауленко О. Г., Олійник Я.Б., Пила В.І., Поліщук В.Г., Портер М.Є., Романюк С.А., Степаненко А.В., Тимчук М.Ф., Фащевський М.І., Хвесик М.А., Чумаченко М.Г. та інші.

Характеристики і масштаби процесів, які визначають особливості розвитку економіки України та Запорізького регіону, зокрема, викликають необхідність вирішення нових теоретичних і практичних завдань, що

включають здатність всіх сфер діяльності забезпечувати стабільний регіональний розвиток та економічне зростання. Тому, питання аналізу зміни тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону є надзвичайно актуальним та надає наукове обґрунтування економічної діяльності в регіональній площині.

Мета дослідження – аналіз змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу.

У роботі задані та вирішені такі головні завдання як:

- розглянути показники соціально-економічного розвитку регіону;
- проаналізувати існуючі математичні моделі та методи аналізу динаміки показників соціально-економічного розвитку;
- дослідити зміни тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу.

Об'єктом дослідження є зміни тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону.

Предметом дослідження є методи фундаментального аналізу в дослідженні змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку.

Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення), збору інформації (спостереження), обробки інформації (групування, аналітичні таблиці, графічне зображення), методи фундаментального аналізу (порівняння).

Наукова новизна роботи полягає у застосуванні фундаментального аналізу для оцінки зміни тенденцій в динаміці соціально-економічних показників розвитку регіону. Фундаментальний аналіз, як метод дослідження, дозволяє встановлювати зв'язки між економічними явищами та процесами та визначати вплив одних макроекономічних показників на інші для складання довгострокового прогнозу.

Інформаційну базу дослідження склали підручники, наукові публікації з обраної тематики, публікації у пресі, матеріали науково-практичних конференцій в галузі економіки.

Результати дослідження апробовано на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (2022 р.) м. Запоріжжя, Україна.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1 Регіон як складова національної економіки

Як суверенна держава, з моменту проголошення незалежності 24 серпня 1991 року [1], Україна почала формувати власну національну економіку та політику, стикаючись з труднощами. Розвиток національної економіки (НЕ) вважається гарантією незалежності країни. У перші роки, завдяки імпорту нафтових ресурсів, металів, транспортних засобів, хімічних волокон, економіка була забезпечена продукцією свого виробництва на 80% [2].

Завдяки ринковій економіці почали створюватися багато різних товарів і послуг, де беруть участь домогосподарства та компанії [3]. Власники мають дохід, а їх дохід йде як витрати інших. У НЕ йде кругообіг витрат та доходів.

Як зазначено у навчальному посібнику «Національна економіка» А. Ф. Мельник: «Національна економіка є історично сформованою системою суспільного відтворення країни, яка ґрунтується на використанні наявних національних ресурсів, забезпечує реалізацію національних економічних інтересів країни та функціонує за об'єктивними економічними законами» [4]. Також не базується на двох підходах, що представлено на рис.1.1.

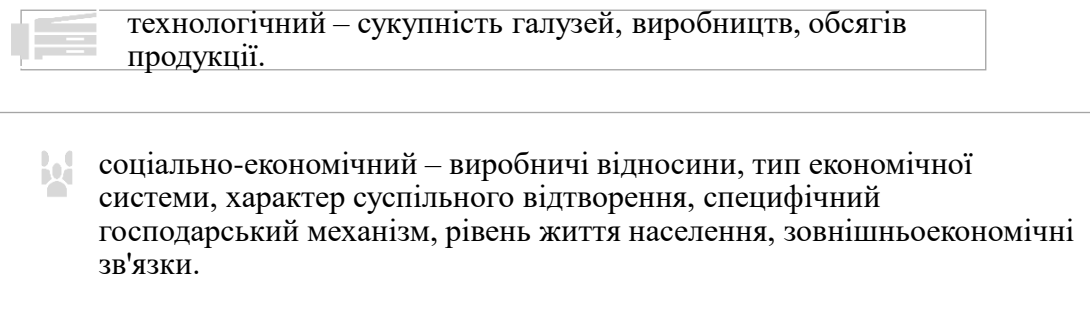

Рисунок 1.1 – Підходи національної економіки

Джерело: складено автором на основі [5]

Не взаємопов'язана з виробництвом, результатами та являє собою єдиний господарський механізм з внутрішніми явищами та процесами. На особливості НЕ впливають історичні, культурні традиції, географічне положення, а також роль у світовому поділі праці. З ознаками та складовими НЕ можна ознайомитися на рисунках нижче (рис. 1.2 та рис. 1.3)

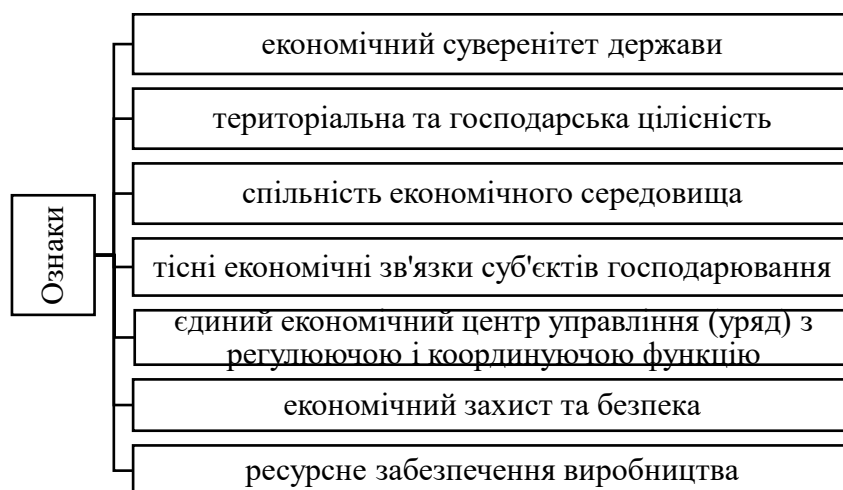

Рисунок 1.2 – Ознаки національної економіки

Джерело: складено автором на основі [5]

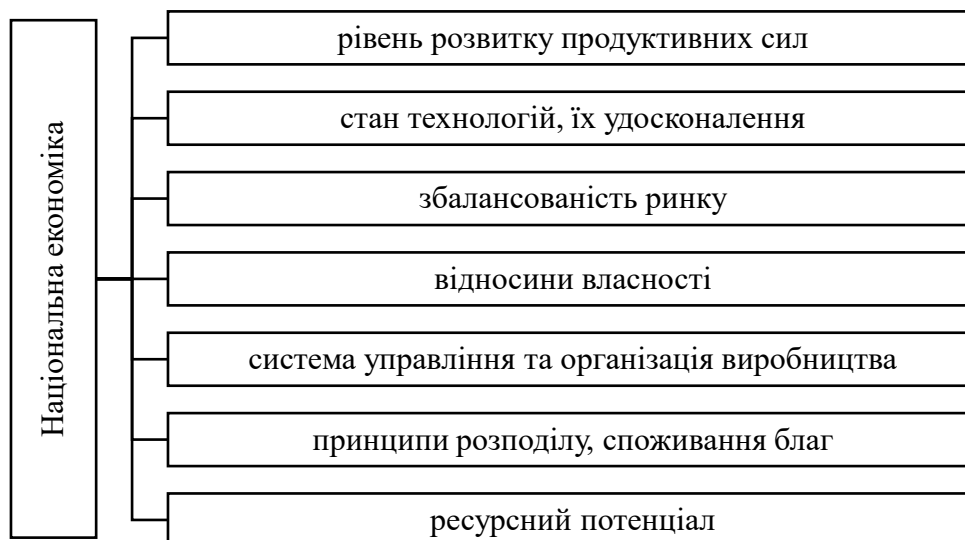

Рисунок 1.3 – Важливі складові національної економіки

Джерело: складено автором на основі [5]

Не складається із суб'єктів економічної діяльності, об'єднаних в систему функцій та взаємовідносин в певному середовищі, що включає підсистеми, характеристики яких можна докладніше побачити у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Підсистеми національної економіки

Вид підсистеми	Характеристика
Організаційна	<ul style="list-style-type: none"> — єдиний господарський механізм; — ієрархічні рівні управління та функціонування НЕ; — взаємодія галузей; — взаємодія суб'єктів господарювання; — специфічні матеріальні умови виробництва, технологічні процеси, структура і розмір підприємств.
Структурна	<ul style="list-style-type: none"> — відтворювальна – співвідношення між: стадіями відтворення; проміжним і кінцевим виробництвом; — галузева – поділ на галузі та сектори; — територіальна – частка у виробництві валового внутрішнього продукту кожної території; — інституційна – у ВВП за формами власності, ринковими і неринковими інститутами; — зовнішньоекономічна – між експортом та імпортом, послуг і капіталів, НЕ країн; — технологічна – технологічних укладів системи.
функціонально-цільова	<ul style="list-style-type: none"> — ефективність та конкурентоспроможність НЕ; — зростання добробуту населення; — рівновага внутрішнього ринку; — гарантування НЕ безпеки; — національні економічні інтереси.
Ресурсна	<ul style="list-style-type: none"> — саморозвиток; — реалізація цілей і завдань; — виконання системних функцій; — величина сукупного економічного потенціалу; — джерела ресурсів; — рівень використовуваних технологій; — місткість внутрішнього ринку.
інституціональна	<ul style="list-style-type: none"> — системні функції через інституційні форми і процеси. — домогосподарства, організації, інфраструктура, регіони з економічними зв'язками у межах певного природного середовища та державної території.

Джерело: складено автором на основі [4]

У науці, також, виокремлюють поділ за участю у стадіях виробництва:

— первинне – галузі первинного формування продукту виробництва, добувні підприємства, сільське господарство;

- вторинне – подальша переробка продукту: харчова, металургійна, легка;
- третинне – доведення продукту та послуг до споживача: сфера послуг, торгівлі, транспорту.

Не являє собою поєднання розподілу, виробництва, споживання та матеріальних благ з відтворювальними аспектами та мають вплив середовища та чинників, що обов'язково повинно братися до уваги при прийнятті управлінських рішеннях, потребують професійного підходу, тому будь-які порушення взаємозв'язків можуть стати причиною знищення економічної системи.

Динаміка цих процесів вимірюється за такими параметрами:

- обсягами виробництва (обміну, споживання);
- темпами розвитку (зростання, падіння);
- пропорціями в системі відтворення (збалансованість елементів, стійкість розвитку).

Основні макроекономічні параметри для охарактеризування національної економіки:

- ефективність та конкурентоспроможність;
- тенденції;
- закономірності розвитку;
- місце і значення в світовій економіці.

Національна економіка функціонує в середовищах з елементами, що зазначені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Елементи середовища національної економіки

Елементи	Характеристика
природно-екологічні	<ul style="list-style-type: none"> – природні ресурси – кліматичні умови – викиди у довкілля
економічні	<ul style="list-style-type: none"> – правила господарювання – економічна політика – економічні регулятори

Продовження таблиці 1.2

Елементи	Характеристика
науково-технічні	<ul style="list-style-type: none"> — розвиток науки — інновації — застосування інформаційних технологій
політичні	<ul style="list-style-type: none"> — форма правління — державний устрій. — політичні партії, режим та процес — міждержавні утворення
соціальні	<ul style="list-style-type: none"> — трудові ресурси — якість життя — рівень зайнятості — витрати та доходи домогосподарств — диференціація населення
зовнішньоекономічні	<ul style="list-style-type: none"> — міжнародні утворення та проблеми — стан світового ринку — глобалізаційні процеси
духовні	<ul style="list-style-type: none"> — типи культур — менталітет народу — звичаї та традиції

Джерело: складено автором на основі [4]

Не досягає таких цілей:

- стабільне економічне зростання;
- високий рівень зайнятості;
- стабільні ціни;
- зовнішньоторговельний баланс;
- економічна безпека;
- підвищення рівня життя населення.

Не повинна забезпечити та реалізувати національну безпеку та економічні інтереси, заради високої конкурентоспроможності у світі.

За даними ООН, сьогодні налічується 196 незалежних держав та близько 256 країн.

Через велику різноманітність країн та їх особливості, які збагачують суспільну систему можна згрупувати економіки та самі країни за:

- величиною територій;
- кількістю населення;

- соціально-політичним устроєм;
- рівнем економічного розвитку;
- географічним положенням.

Мало країн, що повністю забезпечені факторами виробництва, але виділяють країни, де один з факторів провідний. Це дає змогу економікам ефективно користуватися ресурсом.

Головний фактор в Україні – трудовий. На зовнішні ринки виходить, завдяки таким природним ресурсам, як родюча земля й поклади руд чорних металів.

Існують класифікаційні ознаки національних економічних систем, які можливо побачити у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Елементи середовища національної економіки

Класифікаційні ознаки	Характеристика
Форма власності та способи економічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> — ринкова – приватна власність та ціновий механізм розв'язку проблем економічної організації; — командно-адміністративна – державна власність на ресурси і блага, вплив державних органів на економічні суб'єкти щодо питань про продукцію; — змішана – управління економічними процесами як ринковими та державними механізмами.
Характер розвитку (за методологією ООН)	<p>а) розвинуті:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) вільна ринкова – США; 2) соціальна ринкова – Західна Європа; 3) ринкова «держава добробуту» – Швеція, Японія; <p>б) перехідні – постсоціалістичні країни, що переходили від командно-адміністративної до ринкової економіки;</p> <p>в) що розвиваються – ринкова економіка, низький рівень розвитку, не дуже важливими є ринкові механізми, є втручання держави, низький рівень соціального захисту.</p>
критерій відкритості (класифікація Світового банку)	<ul style="list-style-type: none"> — відкриті – частка експорту у ВВП більше 35%; — умовно відкриті – від 10 до 35 % ВВП; — закриті – експорт менше 10 % ВВП. <p>Визначається тенденціями світової економіки, зовнішній торговий оборот стимулює загальний економічний розвиток. з моменту досягнення рівня 25% ВВП</p>
рівень економічного розвитку (класифікація Світового банку)	<p>Обсяг ВВП на одну особу:</p> <ul style="list-style-type: none"> — низький рівень доходів (ВВП на особу < 900 дол.); — нижче середнього (від 901 до 3125 дол.); — вище середнього (від 3126 до 9655 дол.); — високий (більше 9656 дол.).

Продовження таблиці 1.3

Класифікаційні ознаки	Характеристика
рівень зовнішньої заборгованості (класифікація Світового банку)	<ul style="list-style-type: none"> — високий – перевищені відношення поточної вартості обслуговування зовнішнього боргу до ВВП більше 80 % та поточної вартості обслуговування боргу до обсягу експорту більше 220 %; — середній – один чи два показники перевищують 60 %, але не критичні; — найменший.
рівень конкурентоспроможності	<p>Конкурентоспроможні та неконкурентоспроможні.</p> <p>Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК) відображає продуктивність та оцінює конкурентні переваги, загрози, відставання.</p> <p>Україна у 2021 р. зайняла 54 місце [6]. Програма Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) проводила опитування про якість ділового середовища другого Індексу конкурентоспроможності міст України серед 45 найбільших і Запоріжжя зайняло 41 місце[7].</p>
рівень економічної свободи	<p>Вільні та невільні.</p> <p>У дослідженні The Heritage Foundation» в рейтинговому списку економічних свобод «Economic Freedom Index-2022» Україна заайняла 130-те місце серед 177 країн, а також передостаннє 44 місце серед 45 країн європейського регіону й у категорії «переважно невольних» країн між Гвінеєю та Індією [8].</p>
пріоритети соціально-економічного розвитку	сталого розвитку (адаптивно-раціонального) і несталого (екстенсивно-деструктивного).

Джерело: складено автором на основі [4]

Глобалізація змушує країни до пошуку методів адаптації економіки до сучасних проблем з міжнародними економічними відносинами для розбудови нових моделей не, що забезпечить економічне зростання та конкурентоспроможність у світі.

Теперішній етап національного економічного розвитку характеризується ефективністю збільшення виробничої структури, розвитком внутрішнього ринку та експортної діяльності, завершення яких повинно відбутися за технологічної бази для постійного розвитку [5].

Поняття «sustainable development» або «сталий розвиток» можна було почути вперше у 1987 році в доповіді Брундтланд Г. Х. «Our common future»

(«Наше спільне майбутнє»), де зазначалося, що є можливість зробити розвиток сталим, тобто таким, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Тобто концепція сталого розвитку передбачає обмеження, що накладаються сучасним станом технології та соціальної організації на природні ресурси та здатність біосфери поглинати наслідки людської діяльності. Так технологією і соціальною організацією можна керувати і вдосконалювати, щоб прокласти шлях до нової ери економічного зростання де сталий розвиток вимагає задоволення основних потреб усіх і надання всім можливості реалізувати свої прагнення до гідного життя [9 с. 24]. Також є інше визначення терміну «сталий розвиток».

Сталий розвиток – це баланс розвитку країн і регіонів, де економічне зростання, матеріальне виробництво, споживання та інші соціальні дії досягаються в межах, визначених здатністю екосистеми до відновлення, задоволення вимог забруднення і до підтримки засобів існування нинішніх і майбутніх поколінь [10].

Стратегія, що є у Проекті Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року», полягає в:

- забезпеченні найкращої якості життя;
- створенні умов для діяльності різних поколінь;
- припинення деградації природних екосистем завдяки новій моделі економічного зростання.

Йде пошуків розвитку наукової та практичної зацікавленості в проблемах інновацій, де для покращення конкурентоспроможності України в глобальній світовій економіці потрібно посилення інноваційних промислових політик. Мета полягає в тому, щоб зменшити значний диспаритет між існуючим потенціалом інноваційного розвитку і його низькою ефективністю використання [11]. Таким чином, в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» визначені ось такі цілі, що зображені на рис. 1.4.

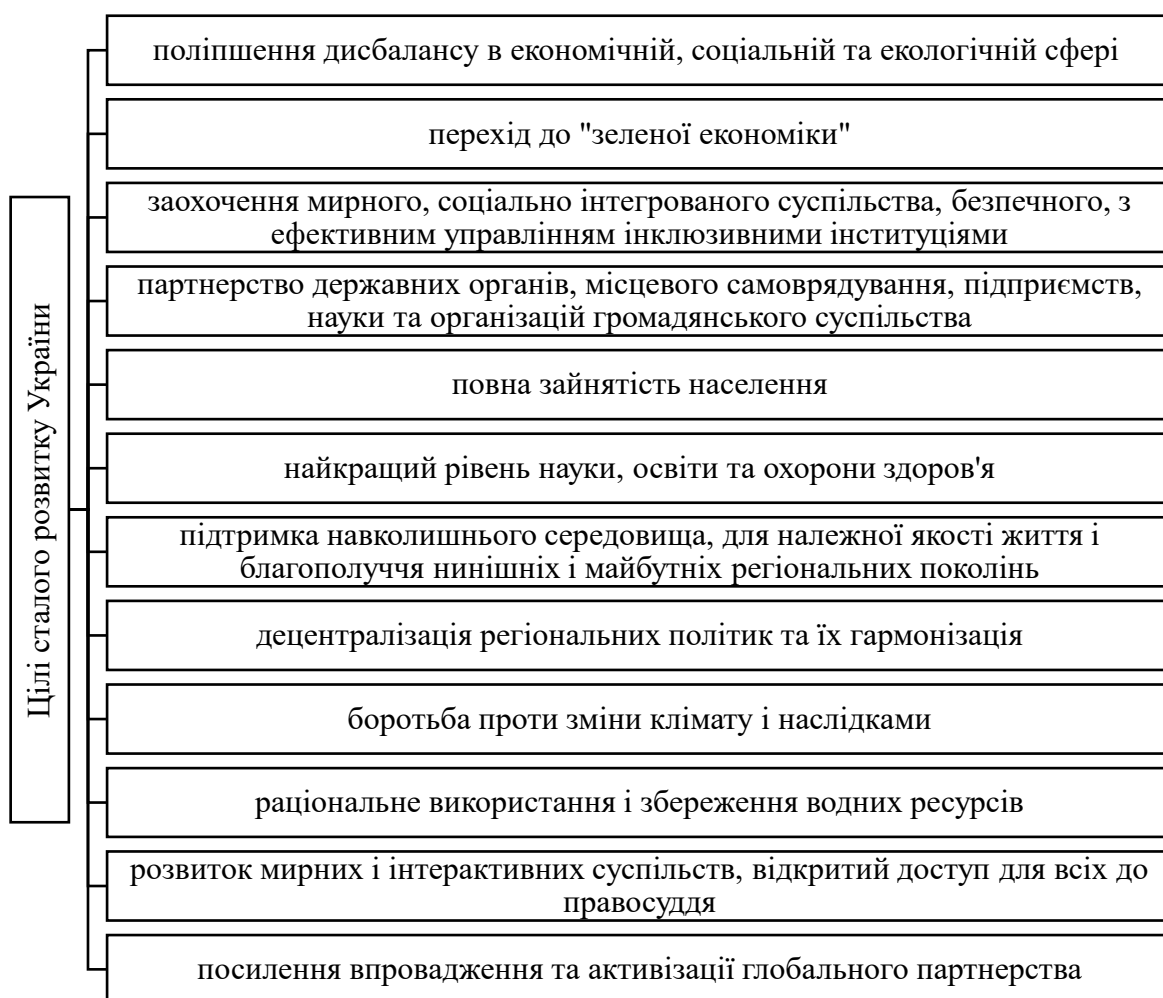

Рисунок 1.4 – Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року
Джерело: складено автором на основі [12]

Розвиток поточного етапу держави вимагає більшої уваги формулювання та реалізації національної регіональної політики, де одним з напрямків є регіональна структурна політика. Сучасний етап розвитку економіки характеризується зростанням інтересу до цілого комплексу регіональних проблем [13].

Термін «регіон» в економічній науці у другій половині ХХ століття став предметом дослідження, саме тоді стали розвиватися концепції регіональної економіки [14]. Основа економічного аналізу зосереджена на встановленні характеристик регіону, які визначають його можливості і певні переваги.

Налічується велика кількість тлумачень поняття «регіон», які не мають

однозначного визначення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. У таблиці 1.4 наведено деякі з них.

Таблиця 1.4 – Тлумачення поняття «регіон»

Джерело	Визначення
Гранберг А.Г.	«територія, яка не така як інші за деякими ознаками, має цілісність та взаємопов'язаність елементів».
Портер М.Є.	«територія з додатковими характеристиками, що визначаються територіальною спільністю».
Бубенко П.Т.	«територія, де створюються і реалізуються програми будь-якої діяльності з метою формування будь-яких особливих характеристик життя на цій території».
Романюк С.А.	«найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, з виборною владою, юридичною незалежністю та власним бюджетом».
Закон України «Про засади державної мовної політики»	«окрема самоуправна адміністративно-територіальна одиниця, що може складатися з Автономної Республіки Крим, області, району, міста, селища, села».
Великий тлумачний словник сучасної української мови	«певна територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами графічними, геологічними, етнографічними, економічними та ін.» .

Джерело: складено автором на основі [13, 15, 16, 17, 18]

Тобто, підсумувавши усі вищезазначені визначення терміну «регіон», можна сказати, що під цим визначенням мається на увазі територія, що може відрізнятися від усіх за багатьма ознаками зі складовими елементами, що мають певну цілісність і взаємозв'язок. Регіони відокремлюють від територій за певними цілями і завданнями, найважливішими з яких є управління регіональним розвитком. Регіони можуть мати будь-який розмір.

Системний аналіз є важливим для розвитку регіону, бо сталий розвиток регіонів полягає у тому, що вони є складовою національної економіки та мають багато функціонуючих регіональних суб'єктів [19]. У статті 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики» термін «регіональний розвиток» трактується як «процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах» [20].

Рухливість елементів регіонального простору є особливістю, де на певних територіях та поза її межами, існують суб'єкти господарювання з

цілісністю. Регіон розглядається як суб'єкт економічної діяльності, що являє собою систему соціально-економічної взаємодії, що провадить самостійну економічну політику для виходу на світовий ринок. Реалізація регіональної політики ґрунтується на децентралізації державної адміністрації, розподілі функцій між владою та регіонами для надання соціальних послуг і адміністративних функцій і ресурсів органами, які територіально є найближчими до населення [19].

Державна регіональна політика, за визначенням у статті 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики», розуміється як «система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [20].

Державна регіональна політика має на меті збалансований, динамічний розвиток країни та регіонів за принципами, які забезпечують єдність соціального та економічного розвитку, покращення рівня життя населення, безпечні умови та соціальні стандарти для населення [20]. Принципи регіональної політики наведено у Додатку А.

Основні завдання регіональної структурної політики:

- визначити регіональні переваги соціально-економічного розвитку;
- стабільна економічна система – конкурентоспроможність регіону;
- реалізація регіональних програм;
- інструменти для надійної економічної системи [13].

Вирішення означених завдань та аналіз досягнення цілей регіональної структурної політики дозволить виявити зміни тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку та визначити перетворення в регіональній економічній структурі.

1.2 Показники соціально-економічного розвитку регіону: визначення, класифікація та джерела даних

Соціально-економічні показники характеризують розвиток економіки та соціальної сфери. Багато сучасних досліджень в галузі економіки та соціальних наук спрямовані на аналіз соціально-економічних показників якості життя. В даний час широкий спектр інтерпретацій і підходів можна знайти в оцінці якості життя як на світовому, так і на регіональному рівні. Зокрема, існуючі показники добробуту можна розділити на три основні блоки:

- об'єктивний (ВВП, коефіцієнт Джині);
- суб'єктивний (індекс щастя);
- інтегральні (індекс людського розвитку).

Протягом довгого періоду дослідники вивчали об'єктивні показники соціально-економічного розвитку, які пов'язані з економічним зростанням. Щоб визначити процвітаюче суспільство, дослідники аналізують такі показники, як рівень ВВП, індекс споживчих цін, індекс промислового виробництва, капітальні інвестиції, індекс сільськогосподарської продукції, обсяг будівельних робіт, реальний розподільний монетарний дохід населення, роздрібний торговий оборот, обсяг платних послуг для населення, імпорт товарів, експорт товарів [21].

У обговоренні позитивних перспектив макроекономічних показників виникає питання про послідовність між об'єктивною картиною якісного життя і сприйняттям людей, що часто виражається в рівні задоволення або щастя (Happy Planet Index). Різниця між об'єктивними показниками економічного зростання і сприйняттям якості життя призвела до формування нових критеріїв. Зокрема, приділяється особливе значення суб'єктивним показникам, які дозволяють враховувати задоволення окремих аспектів життя (щастя, соціальна стабільність, конфлікти), які не відображаються в

об'єктивних показниках економічного зростання. Спроби подивитися на багатогранний характер якості життя призвели до створення інтегрованих показників, зокрема, індекс соціального прогресу, розроблений професором Гарвардської бізнес-школи Майкла Портера («Social Progress Imperative 2020»).

Цей індекс вимірюється за 53 індикаторами, що згруповані у 12 компонентів за трьома напрямками, які характеризують можливість держави у таких речах як:

- задоволенні базових людських потреб (води, харчування, електроенергії, особиста безпека, санітарія);
- забезпеченні основ благополуччя (екологія, медичні послуги, доступ до знань, інформації та комунікацій);
- забезпеченні можливостей для людей (свобода вибору, основні права, рівність та можливості розвитку, інклюзія, доступність вищої освіти).

Згідно з «Social Progress Index in 2021», Україна у 2021 році зайняла 48 місце з індексом 75,78 серед 168 країн і знаходиться в групі з помірно високою якістю життя. Тобто, Україна, порівняно з 2019 роком, коли вона знаходилася на 80 місці з індексом 66,97, покращила свої результати на 32 місця і випередила Колумбію, Македонію, Молдову, Грузію, Казахстан, Мексику, Armenію, Перу, Парагвай, Черногорію та інші країни. У 2018 році Україна займала 64 місце серед 146 країн світу, в 2017 році вона також займала 64 місце серед 128 країн. За словами Міністра соціальної політики: «Високе місце в рейтингу України забезпечили: результативна політика підвищення зайнятості вразливих груп, високе охоплення середньої освіти, доступні мобільні комунікації і доступна електрика, низька смертність від забрудненої води і поганих санітарних і гігієнічних умов, рівні можливості для жінок і чоловіків брати участь у політичному житті, отримати вищу освіту, захистити права власності». Збільшується очікувана тривалість життя, більше передчасних смертей від неінфекційних захворювань і забруднення

повітря, низька особиста безпека, висока нерівність у здатності впливати на політичні рішення, корупція [22].

Індекс якості життя – це оцінка загальної якості життя за допомогою емпіричної формули, яка враховує індекс купівельної спроможності, індекс забруднення, співвідношення ціни на житло до доходу, індекс вартості життя, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс завантаженості транспортних засобів та індекс клімату.

За даними сайту NUMBEO, на жовтень 2022 року за індексом якості життя Україна займає 59 місце серед 87 країн світу та отримала 111.9 балів, тобто належить до низьких показників, серед таких країн як: Туніс, Панама, Йорданія, Індія, Північна Македонія, Мальта, Марокко та інші. А серед країн Європи (з 36) – 32 місце. У 2021 році – 59 місце серед 83 країн, у 2020 році – 65 з 80, у 2019 році – 62 з 71, у 2018 році – 57 з 60, у 2017 році – 59 з 67, у 2016 році – 52 з 56, у 2015 році – 75 з 86, у 2014 році – 61 з 68, у 2013 році – 57 з 67, у 2012 році – 48 з 51 [23].

Місто Запоріжжя серед оцінки міст світу, на жаль, в рейтингу відсутнє, але за окремою оцінкою регіонів має показник на рівні 87,99, тобто відноситься до дуже низького [24]. До рейтингу внесені лише декілька міст України, такі як Львів, Одеса, Київ, Дніпропетровськ та Харків, які внесені до помаранчевої зони, окрім Львова – жовтий колір [25].

Припускається, що основні проблеми відсталих регіонів пов'язані з дотаційною бюджетною політикою, низькими рівнями ВВП і заробітної плати, і високим рівнем безробіттям. Однак, багато представлених показників не дозволяють враховувати якість життя окремих груп населення через значні узагальнення. Отже, питання визначення індексу якості життя залишається предметом дослідження науковців, з точки зору врахування різних наборів факторів, але, все ж таки, цей показник дозволяє диференціювати регіони і країни відповідно до різних поглядів на добробут населення.

Для успішного управління економікою треба аналізувати розвиток регіонів в динаміці. Соціальні та економічні процеси регіонів оцінюють за такими типами:

- історичний (стан регіону – теперішній та майбутній);
- синхронний (теперішній стан країни та регіонів);
- прогностичний (теперішній та майбутній).

Але для детального аналізу треба вирізняти показники економічного потенціалу та соціально-економічного розвитку.

Економічний потенціал описують розвиток продуктивних сил регіону кількісно, до таких показників відносять:

- національний дохід (НД);
- трудові ресурси;
- кількість населення;
- обсяги основного капіталу;
- валовий національний продукт (ВНП) або валовий регіональний продукт (ВРП).

Соціально-економічний розвиток описують якісний стан суспільного виробництва, природних і людських ресурсів, до таких показників відносять:

- рівень продуктивності праці;
- обсяги виробництва і споживання ВВП;
- національний дохід (НД);
- матеріальні блага та послуги на душу населення.

Головні показники соціально-економічного розвитку регіону показують важливі цикли регіонального розвитку та характеризують територіальні зміни.

Система загальних економічних показників, що потребують аналізу, визначається програмами та планами розвитку економіки регіонів і країн, та підлягає статистичному обліку. Система показників включає ті, які показують рівень життя і соціальний захист населення, підвищення

ефективності виробництва, розумне використання ресурсів, швидкість структурного перетворення економіки тощо.

Для того, щоб визначити важливіші тенденції та проблеми в розвитку економічних комплексів регіонів, здійснюється структурний аналіз соціально-економічної ситуації. Увага спрямована на аналіз процесів, які негативно впливають на ефективність виробництва в основних секторах економіки та на рівень життя населення. Визначають позитивні тенденції в регіонах у зв'язку з економічними реформами, розвитком підприємств, реалізацією програм регіонального розвитку урядом та місцевими органами влади.

Програма регіонального розвитку має такі частини:

- розвиток соціальної сфери;
- загальноекономічні показники;
- науково-технічний розвиток;
- зайнятість та чисельність населення;
- матеріальне виробництво;
- рівень життя населення;
- розвиток підприємництва та спеціальних зон;
- використання природних та вторинних ресурсів;
- фінансові показники;
- зовнішня економічна діяльність.

Загальні економічні показники розкривають динаміку виробничих процесів в регіоні та в головних галузях й секторах економіки - промислові, фінансові, сільськогосподарські, соціальні, будівельні та виробничі, які відображають параметри розвитку, а також можливі зміни соціально-економічних процесів в деякий прогностичний період.

До головних показників соціально-економічного розвитку регіонів, відносять:

- видатки та доходи місцевих бюджетів;
- середньорічну кількість населення;

- кількість працівників, що працюють в народному господарстві;
- обсяги споживання товарів;
- доходи населення;
- ВРП;
- обсяги виробництва та реалізації промислової продукції;
- обсяги виробництва валової продукції сільськогосподарського сектору;
- обсяги капітальних внесків за рахунок різних джерел фінансування;
- обсяги роздрібного товарообігу;
- обсяги реалізації платних послуг населенню;
- обсяги експорту товарів;
- баланс основних видів промислових та сільськогосподарських продуктів;
- середні ціни основних видів продуктів.

Валовий регіональний продукт (ВРП) – головний показник економічного розвитку регіону. Відповідно до методології Мінстату, розраховується за допомогою трьох методів: виробничий, розподільний, кінцевого використання. Для прогнозування використовується метод виробничого розрахунку.

Особлива увага надається аналізу економічного потенціалу регіону, що може бути здійснений шляхом визначення загального рівня економічного розвитку та компонентної оцінки різних компонентів потенціалу і масштабу використання. Функціональний склад економічного потенціалу включає в себе наступні елементи: природно-економічний, споживацький, науково-інформаційний, виробничий, трудовий, організаційно-управлінський.

Аналіз економічного потенціалу регіону може бути використаний для ідентифікації таких характеристик, як місткість розміщення виробництва та ресурсів, ефективність ресурсних обмежень, сприйнятливість регіону до інновацій. Аналіз надає оцінку масштабу використання доступних ресурсів

або його потенціалу (потенційні можливості в регіоні), оцінку динаміки економічного зростання.

Що стосується оцінки масштабів використання потенціалу, то у наукових дослідженнях використовують два методи: статистичний та експертний. За допомогою статистичного методу можна дати кількісну оцінку потенціалу, а експертні методи дають якісні характеристики.

Використання таких методів поширене, оскільки є випадки, коли тільки так можна визначити потенціал регіону та розробити стратегії розвитку регіону з використанням його потенціальних можливостей. Основна проблема полягає в тому, що економічний потенціал регіону не має чітких кількісних критеріїв і інструментів для виміру, тому науковці розробляють системи критеріїв для його вимірювання. Результати аналізу економічного потенціалу (природні ресурси, виробничий, інфраструктурний) порівнюються.

У випадку регіонального аналізу, використовуються типи становища економічного потенціалу регіону: низький, високий, середній. Ступінь якісної оцінки використання потенціалу наступна: повне і ефективне використання; неповне і ефективне використання; неповне використання. Обмеженість використання ресурсами показується місткістю розміщення і, також, ефективністю обмежень ресурсів.

Місткість розміщення – можливість додаткового створення нових економічних об'єктів або розширення на території регіону, а для його якісної оцінки використовуються наступні типи градацій місткості: невичерпана, вичерпана, рівноважний стан, перенасичення регіонального комплексу.

Ефективним є обмеження за ресурсом, коли подальше розширення економічної діяльності обмежується. Для оцінки стану ефективності обмежень ресурсів використовуються такі градації: неефективні та ефективні, еластичне до поданих обмежень, рівноцінно ефективні.

Робити оцінку ефективності ресурсних обмежень можна за такими ресурсами: матеріальними, сировинними, фінансовими, трудовими, а також

устаткуванням, потужністю [26].

Соціально-економічний розвиток – найважливіший показник оцінки рівня розвитку країни в світовій економіці і для кожного громадянина країни.

Економічний та соціальний розвиток держави залежить від макро- та мікроекономічних показників, що взаємодіють та визначають рівень продуктивності і стадію розвитку. Можливість компаній розвиватися залежить і від таких різних факторів, що включають ефективність державних інституцій, поліпшення системи освіти і загальну макроекономічну стабільність країни. Якщо компанії не будуть користуватися ефективними методами виробництва товарів і послуг, то навіть добре макроекономічне становище не буде гарантувати успішний розвиток.

Є немало негативних наслідків не дуже ефективних систем управління. Впливаючи на поведінку підприємств відбуваються такі прояви кризи, як:

- криза управління;
- дезорганізація відносин органів влади і суб'єктів;
- відсутність правового захисту контрактних відносин;
- відсутність домовленості між внутрішньою управлінською структурою;
- відсутність або непорядкованість систем замовлення і закупівлі для виробництва товарів для держави.

Зараз головне перетворити мікроекономіку на ефективне управління підприємством, держава встановлює правила економічних відносин і, якщо потрібно, може втрутитися в них. Функції нашої держави поширюються майже на все соціальне і економічне життя. Також, головним двигуном поліпшення соціального та економічного розвитку країни – інновації без яких неможливо досягти економічного зростання економіки заради поліпшення життя населення. Але в нашій країні ще не дуже достатній рівень адекватного фінансування, для найкращого розвитку науки та стимулювання інвестицій у інновації.

Не дивлячись на існування значної теоретичної бази, наука все ще

займається пошуком перспективних напрямів для соціального та економічного розвитку, беручи до уваги національні характеристики трансформаційних процесів і підкреслюючи важливість державної регуляції [27].

В статті 1 Конституції України Україна визначена, як «...суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [28]. Згідно зі статтею 13 Конституції України «Держава забезпечує ... соціальну спрямованість економіки» [28]. Таким чином, економічне поле держави соціальне, що обґрунтовує економічний та соціальний розвиток.

Джерелами даних соціально-економічних показників є:

- офіційний сайт Державної служби статистики України;
- офіційний сайт Міністерства фінансів України;
- офіційний сайт Запорізької міської ради;
- офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області;
- офіційний сайт Запорізької районної державної адміністрації;
- офіційний сайт Інститут економічних досліджень та політичних консультацій;
- IMD World Competitiveness Online;
- World Bank Group - International Development, Poverty, & Sustainability.

1.3 Огляд сучасних наукових досліджень динаміки показників регіонального розвитку

Протягом багатьох років, різними вченими була проведена велика кількість наукових досліджень, які зосереджують увагу над питаннями регіональної економіки та соціально-економічного розвитку суспільства.

Наприклад, Алімов О.М. досліджував сталий розвиток суспільства, його екологічну безпеку та конкурентоспроможність.

Підходи та рекомендації по вдосконаленню управління бізнес-інтегрованих структур регіонів проаналізовано у наукових працях Амоші О.І. Автор відзначає стимули економічного інноваційного розвитку, досліджує залежність соціальних та економічних характеристик регіонів методами факторного аналізу [29].

Фундаментальні дослідження регіональної економіки із використанням економіко-математичних моделей та методів проведено Карімовим Г.І. Науковець приділяє особливу увагу відновлювальним регіональним процесам [30].

Міжгалузеві та міжрайонні взаємодії соціально-економічних систем досліджено у наукових працях Гранбергера А.Г. Використовуючи концепції якості життя Артеменко В. проводить вимірювання регіонального розвитку математичними методами [31].

У дослідженнях Варналія З.С. представлено особливості регіонального розвитку з урахуванням рівня економічної безпеки регіону. Автор дає визначання поняття економічна безпека регіону та розглядає інтеграційний вплив факторів на процес регіонального зростання.

Бутко М. та Подоляк Л. досліджують питання конкурентоспроможності регіонів та вплив державного регулювання на конкурентоспроможність [32].

Соціальну сферу регіонів проаналізовано у наукових працях Величко В. Автор аналізує підходи до оцінки ефективності регіонального управління та пропонує програмно-цільові методи управління соціальною сферою регіону [33].

Загальні теоретико-методологічні засади регіонального розвитку досліджує Беленький П. Ю. Увага науковця зосереджена на аналізі розвитку зовнішньоекономічної діяльності та конкурентоспроможності регіонів [34].

Бистряков І.К. визначає як домінанти розвитку регіонів міжрегіональні інтеграційні процеси, досліджує проблеми раціонального використання простору у соціально-економічних відносинах, що формуються в Україні.

У монографії Благун І.С., Сисак Л.І, Солтисік О.О. розроблено соціо-еколого-економічну модель розвитку регіону, яка базується на методах статистичного аналізу та враховує задачі оптимального управління. Запропонована авторами модель відображає різні аспекти сталого регіонального розвитку. Науковці запропонували різні сценарії розвитку регіону [35].

Отже, було розроблено та опубліковано багато досліджень, що пов'язані з темою регіонального розвитку, а тому дана тема є дуже актуальною на теперішній час.

РОЗДІЛ 2

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1 Загальна характеристика методів аналізу динаміки показників соціально-економічного розвитку

Метод – шлях досягнення чогось, також здатність досягти мети, упорядкована певним способом діяльність, в науці – спосіб дослідження предмету. Метод науки – це система теоретично-значущих категорій наукового інструментарію та регулятивних принципів вивчення. Вони характеризують статистичний компонент методу та його динаміку.

Категорії економічного аналізу характеризують головні поняття, такі як: концентрація, показник, ефективність, потенціал, модель, фактор. Наукові інструменти характеризують сукупність загальних і конкретних наукових методів вивчення економіки регіону. В даний час не доцільно виділяти прийоми та методи будь-якої науки як невід'ємні для неї, оскільки існує зв'язок між науковими інструментами. Всі методи дослідження засновані на загальному діалектичному методі знань.

Матеріалістична діалектика заснована на тому факті, що всі явища і процеси повинні розглядатися в постійному русі, зміні, розвитку. Основа економічного аналізу – необхідність постійних порівнянь. Характеристики методу економічного аналізу: використання систем показників, які характеризують соціально-економічну систему регіону у всіх його аспектах, вивчення причин змін у цих показниках, ідентифікація та вимірювання взаємозв'язку між ними з метою підвищення соціально-економічної ефективності.

Методологічна важливість аналізу полягає в тому, що він здатний не тільки встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, але і надавати їм кількісні характеристики, тобто забезпечувати вимірювання впливу факторів на

результати діяльності, що дозволяє науково обґрунтувати висновки з метою підтримки прийняття управлінських рішень.

Загальні методи пізнання – індукція і дедукція, їх основа є діалектичною, вони нерозривно пов'язані між собою. Індукція – не залежить від загальної теорії, упорядковує факти, а дедукція – засіб пізнання, якщо заснований на фактах. Діалектична взаємодія означає загальне визнання фактів, яке повинно ґрунтуватися на найбільш загальних положеннях і законах. Використання такої взаємодії методів в регіональному економічному аналізі може означати, що кожен процес, феномен повинен розглядатися як система і сукупність багатьох елементів, взаємопов'язаних один з одним. Основними особливостями системного підходу є динаміка, взаємодія, взаємозв'язок елементів, комплексність, цілісність, підпорядкованість, виділення провідної ланки, що включає максимальну детальність вивчення, систематизації та синтезу.

Методи наукового пізнання поділяються на:

- загальнонаукові – залежать від особливостей досліджуваного, загального рівня розвитку, пізнання, доступності технічних засобів (порівняння, експеримент, синтез, моделювання, аналіз, спостереження);
- конкретно-наукові – в деяких науках.

Метод регіонального економічного аналізу проявляється через специфічні методики аналітичного дослідження та правила вивчення соціально-економічних систем в регіоні, які дозволяють досягнути цілі аналізу. Метод регіонального економічного аналізу складається з етапів, що представлено на рис. 2.1.

Також, використовуються прийоми і способи аналізу на етапах:

- для початкової обробки інформації (перевірка, групування, систематизація);
- для вивчення стану та закономірностей розвитку (аналізу та синтезу);

- для визначення впливу факторів на результати соціально-економічного розвитку регіону (кореляційно-регресійний, факторний аналіз);
- розрахунок резервів підвищення ефективності використання ресурсів регіону;
- комплексна оцінка розвитку соціально-економічних систем регіону;
- розробка планів та прийняття рішень щодо управління.

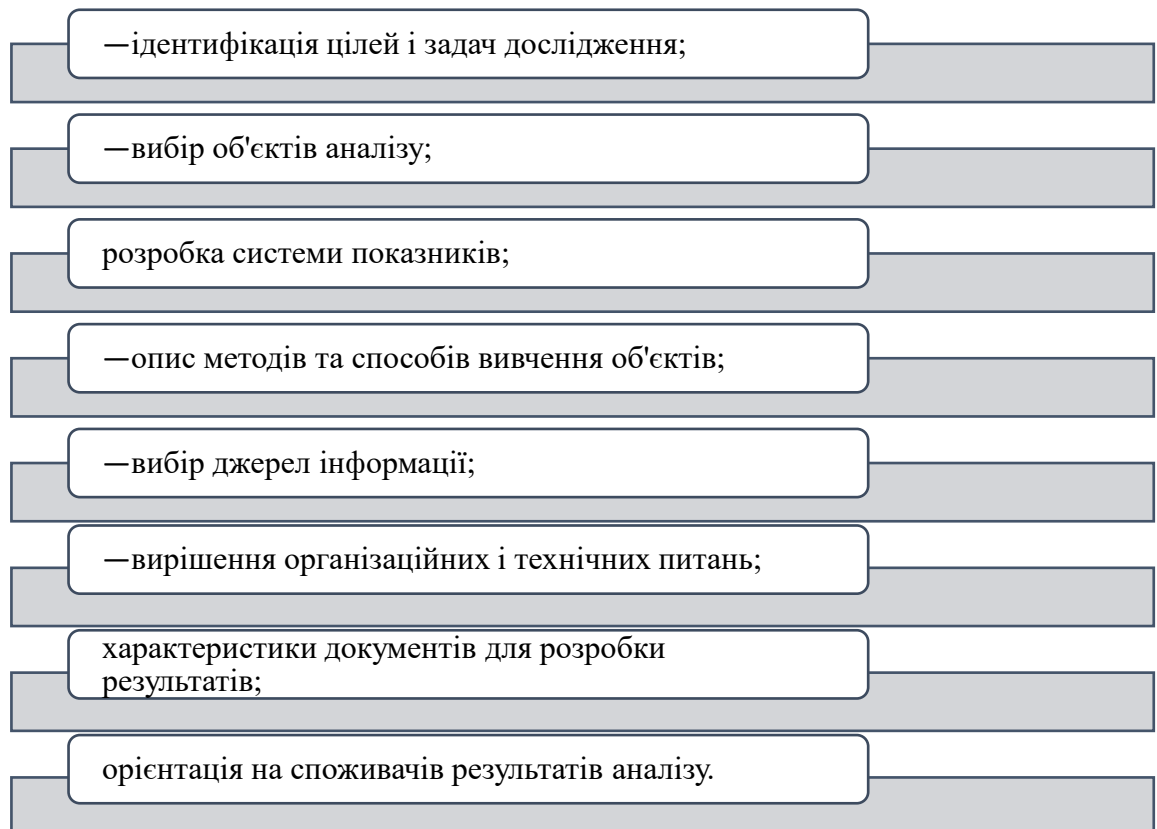

Рисунок 2.1 – Етапи регіонального економічного аналізу

Джерело: складено автором

Тобто, якщо узагальнити, метод регіонального економічного аналізу є систематичним і всебічним вивченням окремих компонентів соціально-економічних систем регіону.

Нижче розглянемо основні методи, що використовуються в регіональному економічному аналізі.

Розроблення та використання системи аналітичних показників.

Система показників – це взаємопов'язані величини, які відображають стан і розвиток суб'єкта або явища. Адамов В.Е. та Ільєнкова С.Д. стверджували, що кількість показників, які описують економічне явище або процес не є визначеною, вони все одно залишаються набором, а не системою, поки формальні та змістовні відносини між ними не встановляться [36].

Вимоги до системи показників, які мають методологічне значення:

- необхідність широкого охоплення показників системи зі всіх сторін суб'єктів або явищ, що вивчаються;
- наявність взаємозв'язку між цими показниками;
- логічне розгортання деяких показників з інших;
- деревоподібна структура – інтеграції показників, які логічно пов'язані формальними співвідношеннями, для складної, загальної характеристики дослідженого явища (показник рівня життя населення, конкурентоспроможність регіону);
- осяжність – набір показників, оптимальний для конкретної системи, яка охоплює усі сторони досліджуваного явища;
- мультиколінеарність – показники повинні доповнювати один одного, бути важливими і незначно корелюють між собою;
- поєднання абсолютних і відносних показників, що відображають екстенсивні та інтенсивні чинники розвитку явища;
- адекватність відображення – включення до системи показників, які використовуються в традиційному аналізі;
- неформальність – найвища ступінь аналітичної спроможності, можливість оцінки соціально-економічної ситуації регіону, перспектив для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Будь-яка система показників, що характеризує соціально-економічну ситуацію регіону складається з двох типів:

- економічні показники (заробітна плата, ВРП, фінансовий результат діяльності підприємств);

– статистичні показники (темпи приросту, зростання, коефіцієнти кореляції).

Науковці виділяють чотири типи зв'язків між показниками у системі:

– логічні – логічно пов'язані один з одним (рівень життя населення регіону, показники економічного розвитку регіону);

– семантичні – ідентифікують і фіксуються за допомогою класифікацій і номенклатур, показники, пов'язані ступенем охоплення характеристик, що входять до їх визначення (трудові ресурси і економічно активне населення);

– функціональні (детерміновані) – $y=f(x)$ – використання методів детермінованого факторного аналізу (ланцюгові підстановки, абсолютні різниці) для виявлення впливу факторів на зміну показника;

– стохастичні (імовірнісні) – $y=f(x)+\varepsilon$ – проводиться методами кореляційно-регресійного та дисперсійного аналізу, що дозволяє визначити ступінь взаємозв'язку між досліджуваними показниками і форму залежності.

Аналіз економічних явищ та процесів неможливий без використання абсолютних показників (кількісний розмір явищ в одиницях міри, ваги, обсягу, вартості), які є основою для розрахунку відносних і середніх величин. Більшість показників, що використовуються для аналізу соціально-економічного розвитку регіону – відносні, мають певні переваги над абсолютними, дозволяють встановлювати непорівняні за абсолютними величинами об'єкти, що стійкіші в просторі, часі та характеризують однорідні варіаційні ряди.

Порівняння в регіональному економічному аналізі полягає в тому, що в процесі дослідження явища зіставляються з аналогічними, які вже вивчені раніше, для визначення спільних особливостей або відмінностей між ними, тенденцій та закономірностей їх розвитку. Порівняння дозволяє:

- встановити причинно-наслідкові зв'язки між явищами;
- підтвердити або спростувати гіпотези про розвиток явищ або процесів;
- класифікувати і систематизувати явища або процеси.

Технологія оцінювання включає наступні етапи:

- визначення мети;
- вибір критеріїв і основи порівняння;
- збір статистичних даних;
- перевірка правдивості інформації;
- забезпечення її порівнянності;
- вибір методів оцінки;
- розрахунок індикаторів оцінки;
- формулювання результатів оцінки;
- формулювання висновків.

У регіональному економічному аналізі порівнюють:

а) показники з базовими значеннями:

1) з плановими – здійснюють в процесі оперативного (моніторинг реалізації) та ретроспективного (оцінка показників розвитку регіону за минулий період) аналізу;

2) з нормативними і граничними значеннями – при оцінці резервів і побудови діаграм життєвого циклу соціально-економічних систем регіону;

3) з фактичними значеннями показників за минулі періоди – дозволяє визначити тенденції, закономірності розвитку, абсолютні та відносні показники динаміки (абсолютне відхилення, темп зростання, темп приросту, середнє абсолютне відхилення, середній темп зростання);

4) з середньостатистичними – дозволяє визначити конкурентну позицію регіону, резервів для покращення рівня життя, збільшення ВРП, ефективного використання ресурсів;

5) з оптимальними;

б) динаміку факторних і результативних показників – можливість дати експертну та кількісну оцінку впливу кожного фактору на результуючий показник на основі знання залежності між ними;

в) часові ряди для ідентифікації взаємозв'язку та форми між показниками (прямий, зворотний, лінійний або нелінійний зв'язок). Для визначення взаємозв'язку між ознаками використовують коефіцієнти кореляції Спірмена, Кендала, Фехнера, Пірсона, Пірсона-Чупрова.

Коефіцієнт кореляції Спірмена [37] визначається за формулою:

$$Kc = 1 - \frac{6\sum d_1^2}{n(n^2-1)}, \quad (2.1)$$

$$d_1^2 = \sum (R_x - R_y)^2, \quad (2.2)$$

де n – кількість спостережень;

R_x, R_y – ранги значень фактів.

Коефіцієнт кореляції Кендала [38] визначається за формулою:

$$r = \frac{2S}{n(n-1)}, \quad (2.3)$$

$$s = \sum (P - Q), \quad (2.4)$$

де S – сума різниць послідовностей та інверсій за другою ознакою.

Коефіцієнт кореляції Фехнера дозволяє встановити наявність і напрям кореляційного зв'язку між чисельними значеннями факторної та результативної ознак, відхилення індивідуальних значень x_i та y_i від їх середніх значень, та сума збігів і не збігів, що набуває значень у межах від -1 до +1. Від'ємне значення коефіцієнту кореляції Фехнера відображає обернену залежність, а позитивне – пряму, а зв'язок підтверджується, якщо значення більше 0,5. Коефіцієнт кореляції Фехнера визначається за формулою:

$$K\phi = \frac{\sum n_3 - \sum n_p}{\sum n_3 + \sum n_p}, \quad (2.5)$$

де n_z – кількість збігів знаків відхилень;

n_p – кількість розбіжностей знаків відхилень.

Коефіцієнт кореляції Пірсона (коефіцієнт асоціації та контингенції) визначається за формулою:

$$K_a = \frac{ad-bc}{ad+bc}, \quad (2.6)$$

$$K_k = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(b+d)(a+c)(c+d)}}. \quad (2.7)$$

Якщо $K_a > 0,5$ або $K_k > 0,3$, то підтверджується наявність зв'язку між досліджуваними показниками.

Коефіцієнт кореляції Пірсона-Чупрова (коефіцієнт взаємної сполученості) визначається за формулою:

$$K_p = \sqrt{\frac{\varphi^2}{1+\varphi^2}} \quad (2.8)$$

$$K_{ch} = \sqrt{\frac{\varphi^2}{\sqrt{(k_1-1)(k_2-1)}}} \quad (2.9)$$

$$\varphi^2 = \sum \frac{n_{xy}^2}{n_x n_y} - 1 \quad (2.10)$$

де k_1 і k_2 - число значень (груп).

Чим ближче значення коефіцієнту кореляції Пірсона-Чупрова до одиниці, тим сильніший зв'язок.

г) окремі елементи набору з показниками, які характеризують набір у цілому – розв'язок аналітичних завдань: визначення впливу змін кожного елемента сукупності на зміну сукупності в цілому (горизонтальний порівняльний аналіз), а також оцінка структурних зрушень у сукупності (вертикальний).

Розробка аналітичних таблиць – є найбільш раціональною, наочною та систематизованою презентацією даних, найпростішим алгоритмом обробки та отримання результатів в числовій мові та охоплює аналітичні дані як єдину систему. Аналітичні таблиці бувають прості, групові та комбіновані.

Вони використовуються на всіх етапах аналізу фінансово-господарської діяльності:

- підготовка та систематизація вихідних даних, попереднє групування, розрахунки проміжних результатів та аналіз показників;
- аналітична обробка даних, конкретні обчислення, включно з факторним аналізом;
- презентація результатів регіонального економічного аналізу в таблиці, зведення найважливіших показників в результаті аналізу.

Переваги використання таблиць:

- зменшується обсяг вихідних даних у звітних документах;
- систематизуються дані та виявляються закономірності;
- зменшуються обсяги аналітичних записок.

Макет таблиці – це її скелет, де заповнена лише текстова частина, а числові дані відсутні, тому треба розробити всі макети аналітичних і статистичних таблиць, перед занесенням вихідних даних та результатів аналізу. Вимоги до оформлення для результатів:

- не будувати великих таблиць;
- у заголовках – стислий зміст таблиці;
- розміщення над заголовком таблиці слова «таблиця»;
- нумерація – не важливо яка саме;
- розміщення в тексті після першої згадки;
- наявність одиниць виміру;
- нумерація граф;
- супровід текстовими висновками;
- спочатку аналізувати загальний підсумок, а потім переходити до проміжних та окремих показників.

Розробка графіків – ще один спосіб подання числової інформації, що являє собою умовні зображення цифрових величин та їх співвідношень за допомогою ліній, геометричних фігур, малюнків або географічних карт-схем.

Графічні зображення економічних явищ можна поділити за ознаками, зображеними на рис. 2.2.

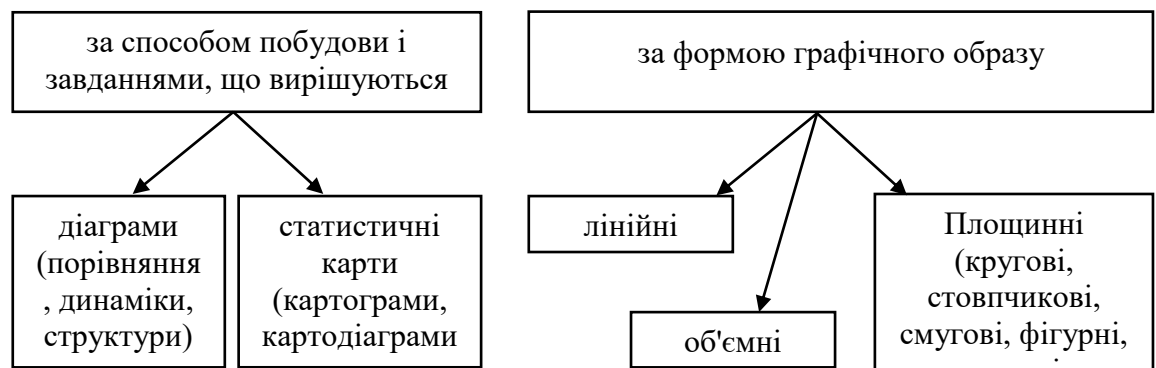

Рисунок 2.2 – Класифікація графічних зображень економічних явищ

Графічні представлення аналітичних даних дозволяють контролювати точність розрахованих показників, чітко показують тенденції, неточності та пропорції зміни в економічних явищах, також, можливе вивчення закономірностей розвитку явища, встановлення існуючих взаємозв'язків.

За допомогою простого зіставлення не часто можна вловити існування причинних залежностей, а графічне представлення допомагає ідентифікувати причинні зв'язки, вивчати структури явищ, зміни у часі та розміщення в просторі, прояв порівнюваних характеристик та чіткіше видно тенденції розвитку із взаємозв'язками, що властиві економічному явищу або процесу.

Деталізація є одним з найбільш використовуваних методів аналізу в багатьох областях науки, особливо в регіональному економічному аналізі. Якщо поєднати її з іншими прийомами, то вона дає змогу зробити всебічну оцінку досліджуваних явищ та знайти причини створеного становища.

Аналіз за хронологічними періодами, виявляє динаміку і ритмічність економічних явищ і процесів, за часом. Аналіз за адміністративно-територіальними одиницями дозволяє оцінити результат соціально-

економічного розвитку всередині регіону.

Евристичні методи – це особлива група прийомів збирання та опрацювання інформації, що спирається на професійному судженні, творчому мисленні, досвіді та інтуїції групи фахівців. Виокремлюють оціночні та оціночно-пошукові методи аналізу.

Умови їх використання характеризуються таким чином:

- якісний характер вихідної інформації, відсутність достатньої достовірної інформації про характеристики досліджуваного об'єкта;
- невизначеність вихідних даних для аналізу;
- немає чіткого предметного опису та математичної формалізації предмета оцінки;
- брак коштів та часу для дослідження за допомогою формалізованих моделей;
- відсутність технічних засобів із відповідними характеристиками для аналітичного моделювання;
- екстремальність ситуації.

Надійність та обґрунтованість висновків забезпечує правильний підбір експертів (однорідні чи пов'язані або зацікавлені особи).

Методи формування групи експертів відбуваються на основі:

- формальних критеріїв (стаж роботи, спеціальність, час перебування в колективі, психологічна оцінка);
- самооцінки особистості (при анкетуванні) – оцінка можливостей (кваліфікація, аналітичність, конструктивність та самооцінка);
- оцінки осіб, що пов'язані із претендентом – оцінюються фахівцями подібного профілю, споживачами послуг, працівниками;
- випадкового добору, у випадку коли експертів багато, наприклад, споживачі.

Метод типології заснований на теорії позиціонування, яка полягає в тому, що для всіх ситуацій є готові стандартні рішення. Задача аналітика – вибір позиції, що відповідає об'єкту аналізу за параметрами, отримання

стандартного рішення, що запропоноване розробниками методу. Додатки теорії – матриці SWOT, Мак-Кензі, БКГ.

Етапи реалізації методу:

- оцінка об'єкта за заданими параметрами;
- позиціонування об'єкта в типологічній схемі за значенням параметрів;
- отримання рекомендації за схемою типу об'єкта, що аналізують.

Під час побудови використовують два або більше параметрів, що відображають прості та комплексні властивості – кількісну та якісну оцінку, перспективність ринку (темп зростання, рівень цін та задоволення потреб користувачів, конкуренція, прибутковість). Позиціонування на типологічній сітці може бути у вигляді відмітки (точки, кола), що дасть змогу визначити тип об'єкта та скористатися готовими рекомендаціями для поліпшення, але вони досить прості та й користь обмежена.

Метод аналогій – передбачає розгляд експертами методу вирішення проблем, пошук причин ситуації на основі минулого досвіду та пропонування шляхів вирішення проблем, використовуючи матеріали, що описують подібні ситуації в різні періоди або для різних регіонів країни.

Методи опитування – заздалегідь відібраній експертній групі передають опитувальник, який експерт заповнює (думки або оцінки). Опитувальник може бути вільним або у тестовій формі. Види опитування:

1) анкетування – дає змогу виявляти середні та переважаючі оцінки, заповнюють заздалегідь складені анкети, у яких має бути представлено:

- формулювання без смислової невизначеності;
- загальноприйняті терміни;
- єдине тлумачення результатів цього анкетування;

За формою анкети бувають:

- відкриті, коли відповідь експерта не регламентована;
- закриті, коли пропонується обрати один варіант відповіді;

2) інтерв'ювання – це усний діалог між інтерв'юером і респондентом з обговорюваного предмета;

3) метод Дельфі – це метод, що розроблений американською корпорацією RAND в 1950-1960 роки для дослідження стратегічних та технічних військових проблем, що отримав назву від міста Дельфи в Стародавній Греції де могли передбачати майбутнє. Авторами методу є О. Хелмер [39], Н. Решер [40], Н. Долкім [41].

Сутність методу полягає в узагальненні оцінок експертів про перспективи розвитку економічного суб'єкта, що передбачає послідовне, анонімне опитування експертів. Проводиться у кілька етапів, результати обробляють за допомогою статистичних методів, знаходячи більш переважаючі та зближуючи точки зору експертів, яких знайомлять із доводами тих, судження яких дуже сильно можуть вибиватися із загального руслу, а вже після експерти можуть змінювати свої думки, тоді процедуру повторюють.

Цільовий метод – оцінка об'єкта аналізу за критеріями. Метод реалізується у декілька етапів:

- обираються критерії оцінювання альтернатив;
- присвоюється порядковий номер переваги за кожним критерієм;
- за кожною альтернативою визначається сумарний ранг за критеріями;
- ранжуються варіанти за сумарним рангом (краща саме та альтернатива, що отримує менший ранг).

Метод «павутина» – це графічний кількісно-якісний метод багатокритеріального порівняння альтернатив, що має дев'ять операцій:

- визначення порівнюваних варіантів (до 5 на одній діаграмі);
- побудова двох окружностей (одна в іншій) та визначення частин «добре» та «погано»;
- визначення критеріїв оцінки (від 5 до 12);
- нанесення радіусів на колах в кількості критерій (сектори – рівні);
- для кожного радіуса – критерій (кількісний, якісний);

- на кожному радіусі нанесена своя шкала для вимірювання значень;
- різні позначки на радіусах (оцінки);
- однакові позначки об'єднують за кожним варіантом вирішення;
- визначають переважний критерій – площа, що відведена для альтернативи, найкращий там, де площа більша, якщо зовнішня окружність з позначкою «добре» чи меншою площею – в іншому разі.

Тобто, методом можна користуватися, якщо оцінку об'єктів доцільно зробити за якісними та кількісними ознаками. А перевагою є візуалізація результатів.

Метод «мозкового штурму» – це такий метод, коли експертами є керівник та фахівці органів управління, що зацікавлені у розв'язанні проблеми та добре знають ситуацію або умови розв'язання, передбачає вільне створення ідей, які є у зацікавлених експертних групах, що дає змогу знаходити нові варіанти рішень у проблемній ситуації. Триває недовго (до 1 години), в ньому беруть участь фахівці, що мають неординарні пропозиції. Потім пропозиції учасників систематизуються – нереальні відкидають, а решту починають детальніше обговорювати з фахівцями відповідного профілю. Відбір ідей проводять поступово, на першому етапі, не ставлячи оцінки та не відкидаючи нічого, а вже пізніше починають оцінювати за опрацьованістю, строками, вартістю впровадження та ефективністю [42]. Виділяють такі атаки як:

- індивідуальна (1 особа);
- групова (7+2 учасника);
- масова (необмежено) – розбиття на групи із продовженням.

На другому етапі можуть використовуватися розглянуті вище методи оцінки та вибору рішень. Є такі види штурму:

- прямий – відсутня критика;
- зворотній – вдосконалення об'єкта аналізу, нейтралізація недоліків у пропозиціях, що доречно на ранній стадії дослідження;

- закритий (письмовий) – опитувальні листи, щодо досліджуваної проблеми, направляються експертам;
- прямий груповий відкритий – нестандартні ідеї, спільне обговорення проблеми, заборона критики, обмеження часу, фіксація ідей.

Результат колективної праці не персоніфікуються. Отже, цей метод є швидким та економним, а також, ефективним для розв'язання нетрадиційних пошукових завдань стратегічного призначення, тобто його треба використовувати, коли проблема не вирішується традиційно [43].

Метод комісій і конференцій – це форма групової роботи, коли вільно висуваються ідеї, які критикуються. Недоліком методу є те, що аналітики орієнтовані на принцип компромісу, який дуже збільшує ризик отримання неправдивих результатів, але такий метод зарекомендував себе при недостатності часу для роздумів, для розв'язання завдань планового та спеціального аналізу.

Метод «банк ідей» – це такий метод, при використанні якого звертаються до картотеки чи бази даних, яка була створена в результаті практичної діяльності, де збираються, а також систематизуються цікаві приклади з розв'язанням питань чи задач (оригінальні та типові). Корисний для розв'язання пошукових задач поточного чи стратегічного аналізу.

Метод «ділова гра» – використовують для аналізу складних процесів, за правилами, що задані групою людей. Метод експериментального дослідження для відбору важливих показників, навчання, творчості та розв'язання економічних задач. Мета полягає в розвитку колективної розумової діяльності та появі нестандартних шляхів рішення.

Також всі евристичні методи можна використовувати одночасно в певній послідовності у вигляді організаційно-діяльній гри з участю у ній менеджерів організації, де об'єкт гри – тільки серйозні зміни або криза організації. Її проводять кілька днів для глибокого занурення у проблему.

Отже, усі евристичні методи реалізують завдання аналізу з невеликими витратами та виробляють варіанти вирішення із отриманням імовірних

сценаріїв розвитку.

Метод групування – вивчення економічних явищ, взаємозалежності, впливу, закономірностей та тенденцій розвитку. Вони поділяються на типологічні, структурні та аналітичні, а результати оформляють у вигляді графіків чи таблиць.

Якщо досліджуються великий обсяг сукупності, то використовують угруповання з нерівними інтервалами, де їх розміри визначають самостійно. При побудові користуються методом побудови рівних інтервалів (в однорідних сукупностях) за формулою Стерджеса:

$$h = \frac{R}{k}, \quad (2.11)$$

де h – величина інтервалу;

R – розмах варіації (різниця між максимальним і мінімальним значенням ознак у сукупності ($x_{max}-x_{min}$));

k – кількість груп. $K = 1 + 3,32 \cdot \lg N$.

Етапи групування даних:

- вибір групувальної ознаки;
- упорядкування сукупності за цією ознакою;
- визначення кількості груп;
- визначення меж інтервалів.

Порожніх інтервалів не має бути, бо формула Стерджеса дасть неточні значення. У регіональному аналізі використовують такі угруповання як:

- структурні – для вивчення структури та зрушень явища, що вивчається, відносно обраного показника;
- аналітичні – для вивчення взаємозв'язків між показниками сукупності (один – як результат, а інші – фактори), але цей процес трудомісткий та не завжди приносить бажані результати.

Метод середніх величин – узагальнює однорідні значення ознаки та є в

даній сукупності типовою характеристикою ознаки. Середні величини бувають степеневі (середня квадратична, середня геометрична, середня арифметична), структурні (медіана, мода), абсолютні та відносні показники варіації.

Методи детермінованого факторного аналізу – це розкладання на незалежні частини загальної змінної y , які характеризуються впливом чинника x_i . Передумовами для проведення є:

- визначення моделі логічним аналізом;
- сильний зв'язок факторів та результуючого показника (y);
- неможливість поділу факторів, які не об'єднуються в одну модель;
- дослідження взаємодії за короткий період, коли властивості не можуть бути змінені.

Метод елімінування – усувається та відхиляється вплив чинників на результуючий показник, але окрім одного. Фактори повинні існувати реально, перебувати в причинно-наслідковому зв'язку із показниками, мати пізнавальну цінність та одиниці виміру. Сама факторна модель повинна мати можливість вимірювання впливів окремих чинників, а сума впливу має дорівнювати загальній зміні результуючого показника. Недолік – перестановка факторів дає різні результати. Також, на початку прораховують вплив кількісних чинників, а вже потім якісних.

Бувають такі методи елімінування:

- ланцюгова підстановка – визначення впливу окремих факторів на зміну величини результуючого показника, реалізується поступовою заміною основної величини кожного факторного показника в обсязі результуючого на фактичний у звітному періоді.

Для трьохфакторної мультиплікативної моделі ($y = abc$):

$$y_1 = a_0 b_0 c_0 \quad y_2 = a_1 b_0 c_0 y_2 - y_1 - \text{вплив фактора } a \quad (2.12)$$

$$y_3 = a_1 b_1 c_0 y_3 - y_2 - \text{вплив фактора } b \quad (2.13)$$

$$y_4 = a_1 v_1 c_1 y_4 - y_3 - \text{вплив фактора } c; \quad (2.14)$$

– абсолютних різниць (в мультиплікативних і змішаних моделях $y=a(v-c)$ та $y = (a-v)c$) – множення абсолютного приросту на базову величину чинників праворуч, та на фактичну – ліворуч. Вплив факторів на мультиплікативній моделі ($y = avc$):

$$\Delta a = a_1 - a_0 \quad (2.15)$$

$$\Delta v = v_1 - v_0 \quad (2.16)$$

$$\Delta c = c_1 - c_0 \quad (2.17)$$

$$y_1 = \Delta a v_0 c_0 - \text{вплив фактору } a \quad (2.18)$$

$$y_2 = a_1 \Delta v c_0 - \text{вплив фактору } v \quad (2.19)$$

$$y_3 = a_1 v_1 \Delta c - \text{вплив фактору } c \quad (2.20)$$

– індексний – відносні показники, що виражають відношення рівня явища до минулого часу або до аналогічного. Застосовується в мультиплікативних моделях. Вирішує такі завдання як: оцінка зміни рівня явища; визначення ролі чинників у зміні; вплив зміни структури сукупності на динаміку;

– інтегральний (в мультиплікативних, кратних і змішаних $y = a/(v+c)$) – загальний абсолютний приріст від взаємодії факторів розкладається між ними пропорційно ізольованому впливу;

– логарифмування (найвища точність підрахунків у мультиплікативних моделях) – використання індексів зміни показників, пропорційний частці ізольованого впливу кожного чинника на рівень результуючого показника, розподіл результату спільної дії факторів;

Методи стохастичного (кореляційного) факторного аналізу – це виявлення кількісної оцінки зв'язків факторних та результативних ознак у великій масі спостережень із законом нормального розподілу, а для іншого виду застосовують непараметричні способи.

Такі зв'язки не жорсткі та мають співвідносний характер, за того самого значення факторної ознаки – різний результат через наявність неврахованих чинників, які діють на соціально-економічні явища. Прояв таких зв'язків можна побачити лише в масі випадків.

2.2 Фундаментальний аналіз як метод дослідження змін динаміки

Фундаментальний аналіз (ФА) – це метод визначення реальної або «справедливої ринкової» вартості акцій, процес збирання та всебічного вивчення показників компанії чи галузі для складання довгострокового прогнозу [44, 45]. У 30-х роках ХХ ст. після публікації книги «Аналіз цінних паперів» авторів Б. Грем та Д. Додд поняття фундаментального аналізу стало широко вживаним. Автори запропонували за допомогою ФА вимірювати внутрішню вартість цінних паперів шляхом аналізу відповідних економічних і фінансових факторів. Внутрішньою вартістю називають таку вартість інвестиції, яка базується на фінансовій ситуації компанії-емітента, поточних ринкових та економічних умовах. Фундаментальні аналітики досліджують все, що може вплинути на вартість цінних паперів: макроекономічні фактори (стан економіки, галузі) та мікроекономічні (ефективність управління компанією), розглядають активи, прибутки, бізнес-тенденції компанії, виводить оцінку справедливої вартості акцій, збирають інформацію про внутрішнє та зовнішнє виробництво, урядові звіти, оцінюють політику держав на товарних та фінансових ринках, порівнюють ціни й норми споживання, слідкують за рівнем інфляції, впровадженням інновацій, щоб визначити ринкові ціни. Метою ФА є визначення вартості, яку інвестор порівняє з поточною ціною цінного паперу, щоб побачити, недооцінений чи переоцінений цінний папір іншими інвесторами [44]. Якщо ціна акції нижча за очікуване значення – акції недооцінені і їх потрібно купити, вище – переоцінені, слід продавати, щоб вони не переоцінилися чи не недооцінилися ще більше [45].

Провести ФА нелегко, оскільки у різних умовах однакові макроекономічні показники мають різний вплив на прогноз, тому лише загальний аналіз фінансово-політичної діяльності держави та економічного становища надає реальну інформацію про стан досліджуваного об'єкта. Щодо ефективності ФА, то на довгу перспективу прогнозування позбавлене особливого сенсу, оскільки економічна система є динамічною та постійно з'являються нові чинники. Якщо порівнювати ФА з технічним, який має на меті прогнозування лише на короткому часовому інтервалі та зосереджується на прогнозуванні руху цін на цінний папір, то він дозволяє будувати довгостроковий прогноз на майбутні тижні та місяці, а також визначає справжню вартість цінного паперу [46].

Великий вплив на ринки мають такі чинники:

- форс-мажори – несподівані ситуації, стихійні лиха, катастрофи;
- політичні – виступи політиків, кадрові перестановки;
- економічні – політика Центральних банків, головні економічні показники, валютні інтервенції та ін.;
- чутки та припущення – найбільш популярні та обговорювані чинники, що породжують чутки [47].

ФА має 3 основні частини:

- аналіз показників макроекономічного рівня – поточний економічний стан країни, прогнозування розвитку при світових тенденціях;
- галузевий – попит та пропозиція в секторі, звідки компанія (актив);
- аналіз окремої компанії – вивчення всієї доступної інформації про конкретний об'єкт [48].

Ю. Кравченко, як відомий аналітик, визначав, що ФА розглядає причини, що рухають ринком та охарактеризував його, як аналіз «зверху вниз» [49], що складається з таких етапів аналізу як:

- стан ринку, економіки в цілому;
- галузевий;

- регіональний;
- інвестиційна привабливість об'єктів;
- інвестиційна стратегія;
- інвестиційний портфель [46].

Також є підхід «знизу вгору», що починає аналіз з окремих акцій, бо вони можуть працювати краще за галузь та ретельно оцінює компанії для кращого зрозуміння діяльності. Тобто, даний підхід базується на мікроекономічних факторах – фінансові показники та прибутки компанії [46].

ФА ринку починається з вивчення стану національної економіки, якщо економіка у стані рецесії чи занепаду, то можна працювати лише зі стабільними компаніями. За наявності показників зростання можна зосередитися на сегментах, що активно розвиваються та відібрати найцікавіші групи для дослідження, а потім порівняти кожен - з конкурентами, оцінити перспективи учасників. Лідери стають об'єктами детального аналізу, де всебічно вивчаються фінансові показники компанії, якщо є серйозні сумніви, то краще не ризикувати. Результатом аналізу є повна інформація про компанії, що зацікавили. Після цього визначають склад інвестиційного портфеля чи починають торгувати одразу. Взагалі, перші два етапи можна пропустити, але для найкращого результату новачкам краще проходити всі етапи, бо саме з досвідом можна точніше визначати перспективні об'єкти, а відстаючі відсіювати не проходячи багато етапів аналізу. Для аналізу використовують методи, що зазначені на рис. 2.3.

Коротко розглянемо кожен метод. Метод кореляції базується на тому, що можна пропустити дані через індикатори кореляції та отримати найактуальніший прогноз, без постійного повторення вивчення ринку, що вже враховує у собі вплив показників.

Метод угруповання та узагальнення можна також віднести до попереднього, але він базується на групуванні у окремі групи показників, де рахують індекс по кожній групі, що стає основним для всіх показників згрупованих в конкретній групі.

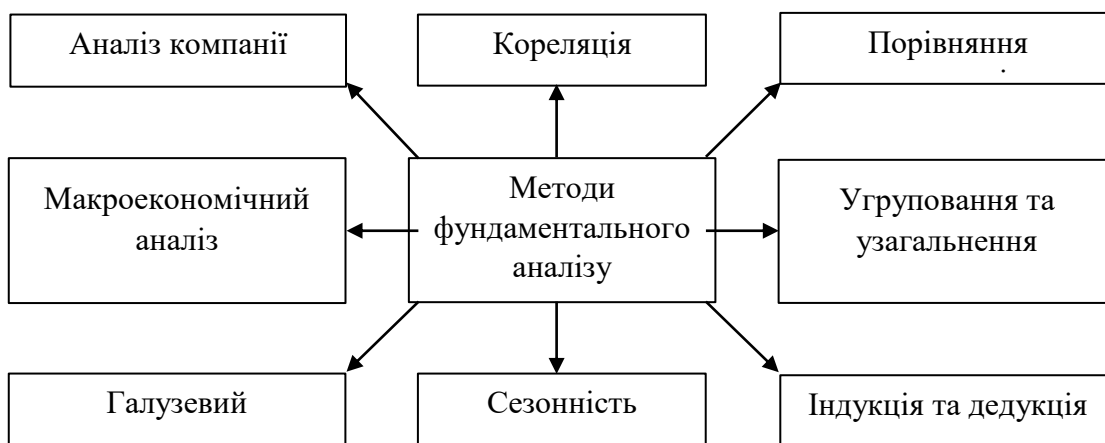

Рисунок 2.3 – Методи фундаментального аналізу

Джерело: складено автором на основі [48]

Метод порівняння базується на порівнянні показників активів країн та подальшому прогнозі поведінки активів. Можливо використовувати при роботі з товарно-сировинними та валютними біржами. Для аналізу використовують такі макроекономічні показники, як динаміка ВВП, відсоткова ставка центрального банку та інші, що однакові для усіх держав.

Метод сезонності передбачає циклічний вплив на ціни активів на валютному ринку та багатьох промислових компаній.

Метод дедукції та індукції передбачає виявлення невідпрацьованих чинників для виявлення характеру тенденції, за допомогою знаходження та роз'яснення зв'язку деяких подій через зіставлення даних з подальшою систематизацією чинників та визначення закономірностей тренду в торгівлі.

Метод макроекономічного аналізу полягає у вивченні динаміки в економіці країн для пошуку потенціалу зростання акцій компанії. Для нормальних умов, при зростанні економіки, характерне зростання ціни цінних паперів, а за умов кризових явищ – зниження. Для аналізу використовують показник динаміки ВВП, який може бути з позитивною динамікою, що говорить про економічне зростання, та з негативною динамікою за кілька кварталів, що говорить про рецесію та непривабливість цінних паперів. Великий вплив на ринок має кожний макроекономічний показник. Як приклад, можна навести підвищення облікової ставки, що має

наслідок – деяке знецінення національної валюти, а вже як стабілізується ринок – іноземні гроші стануть прибутковими для розміщення, зросте попит на національну валюту (курс). Також, індекс ділової активності відображає стан та кон'юнктуру галузі, отримуючи з авторитетних джерел (ISM) інформацію про продукцію, зайнятість, ціни (імпортні та експортні), матеріально-виробничі запаси.

Для проведення ФА може знадобитися така інформація:

- курси валют;
- дані ринку цінних паперів;
- облікова ставка центральних банків;
- інфляція;
- показники душу населення;
- рівень безробіття та зайнятість.

Метод галузевого аналізу полягає у використанні фондових індексів, щоб дізнатися про стан конкретної галузі економіки, а також, прийти на поміч інвесторам точніше визначитися з активами для портфеля.

Метод аналізу компанії передбачає представлення стану справ фірми, потенціал та перспективи. Знаходять внутрішню вартість емітента, через аналіз таких показників:

- обсяг продажу – це кошти, що отримані за певний час компанією відповідно до договору. Поділяється на нетто (після виплати податків) та бруто;
- чистий прибуток підприємства має на увазі прибуток, що залишився після всіх відрахувань та оподаткування у бюджет країни;
- EBITDA – це показник, що оцінює прибутковість та ефективність роботи компанії та допомагає порівняти з іншими у галузі, має на увазі увесь прибуток з якого ще не сплачені податки та інші відрахування, що розраховується з фінансової звітності підприємства;
- чиста вартість компанії – це різниця між її вартістю та зобов'язаннями;

— зобов'язання компанії – це всі заборгованості, які компанія має сплатити за визначений термін, але якщо не зможе виконати – кредитори вимагають відшкодування збитків або звертаються до суду;

— грошовий потік – це показник, за яким оцінюють динаміку фінансового стану компанії;

— величина виплачуваних дивідендів передбачає частку прибутку компанії, у вигляді дивідендів у зазначені терміни. Старі компанії досягнули темпу зростання та мають вищий коефіцієнт дивідендів. Нові – мають більш кращий потенціал зростання, але з недоліком – низькі виплати по дивідендах. Розраховують як поділ виплачених дивідендів на чистий прибуток підприємства;

— виробничі показники компанії являють собою усю продукцію, роботи та послуги, що надаються іншим компаніям (якість продукції, термін поставок та обсяг виробництва).

ФА має свої переваги (рис. 2.4) та недоліки (рис. 2.5), які треба враховувати при прийнятті рішення про застосування методу.

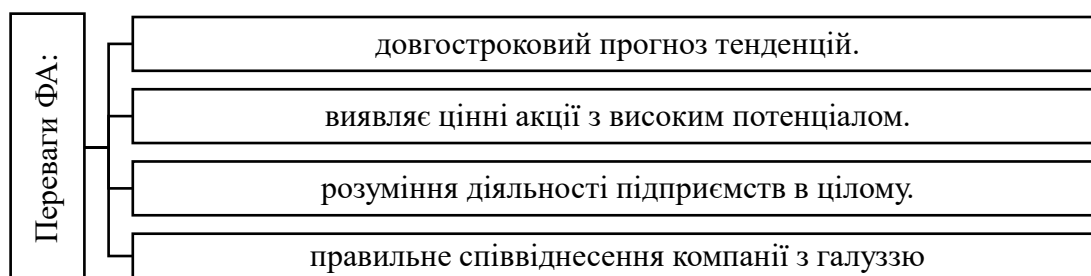

Рисунок 2.4 – Переваги фундаментального аналізу

Джерело: складено автором на основі [50]

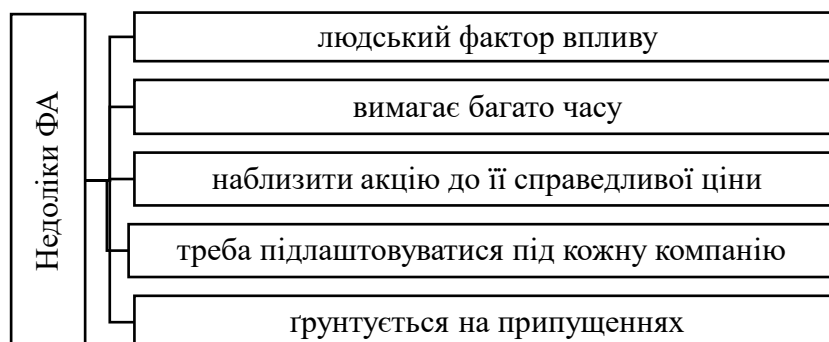

Рисунок 2.5 – Недоліки фундаментального аналізу

Джерело: складено автором на основі [51]

Отже, під час ФА може не враховуватися значна кількість факторів, які впливають на формування ціни та важко оцінити успішність прогнозу.

2.3 Концепція дослідження змін динаміки показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу

Рівень соціально-економічного розвитку регіону визначає темпи економічного зростання, рівень життя населення, ефективність використання ресурсів тощо.

З метою дослідження змін динаміки показників соціально-економічного розвитку регіону, запропоновано концепцію, яка базується на методі функціонального аналізу та містить кілька етапів (рис. 2.6).

На першому етапі формулюється мета дослідження. На другому етапі виконується фундаментальний аналіз (вибір фундаментальних факторів, збір статистичної інформації, аналіз динаміки змін динаміки показників соціально-економічного розвитку, оцінювання зв'язків між показниками). На цьому ж етапі оцінюється вплив фундаментальних факторів на результуючий показник. На третьому етапі здійснюється побудова прогнозу або розробка сценаріїв соціально-економічного розвитку регіону.

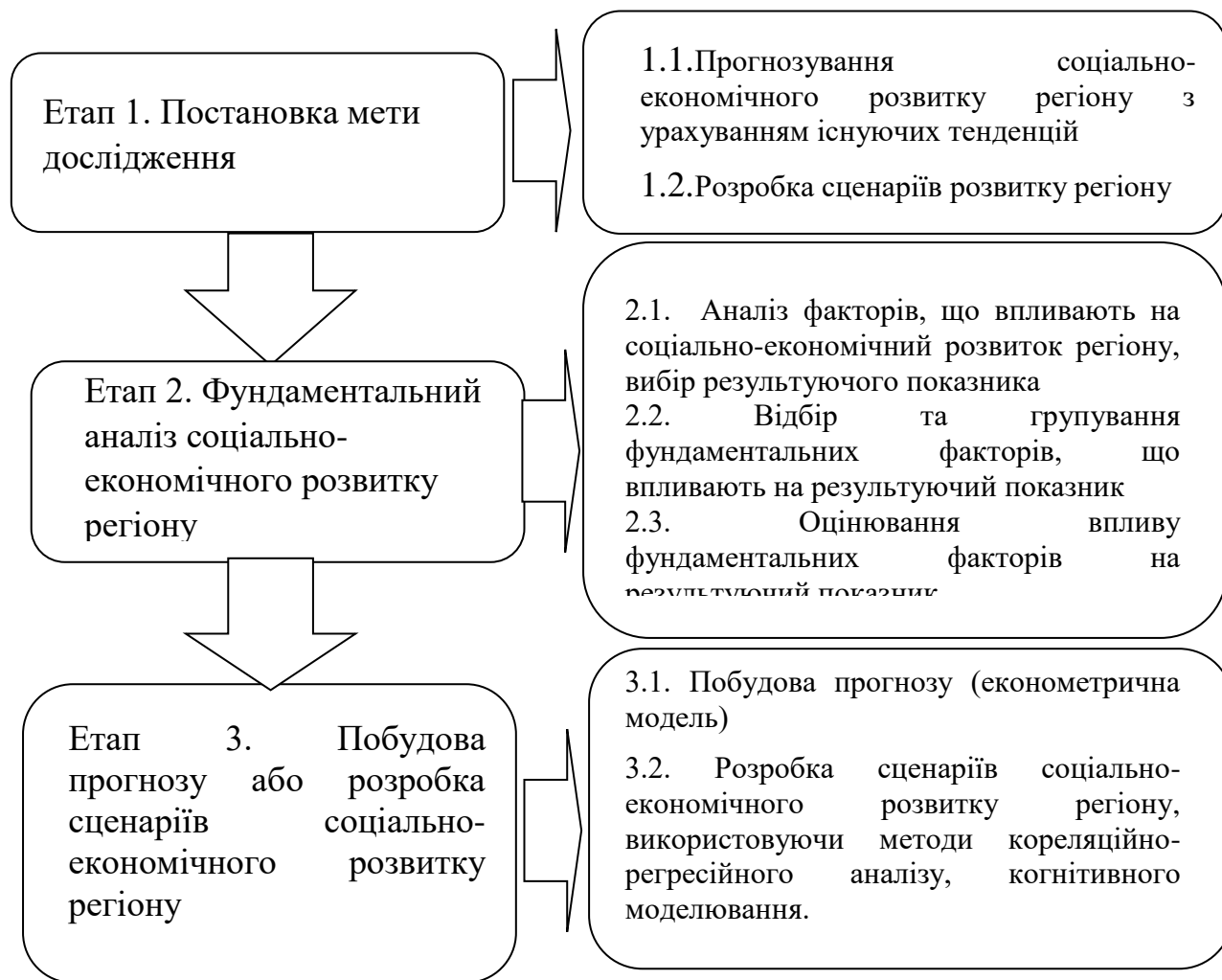

Рисунок 2.6 – Концепція дослідження змін динаміки показників соціально-економічного розвитку регіону методами фундаментального аналізу

Джерело: розроблено автором

Як було зазначено вище, важливим макроекономічним показником, що відображає рівень соціально-економічного розвитку регіону є валовий регіональний продукт (ВРП), тому, саме його обрано у якості результуючого показника. Врахувати вплив різних макроекономічних факторів на його обсяг можна за допомогою фундаментального аналізу. Реалізувати метод фундаментального аналізу можна за умови припущення, що на динаміку ВРП суттєвим чином впливають багато фундаментальних факторів. Особливості фундаментального аналізу представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1– Особливості фундаментального аналізу

Характеристика	Фундаментальний аналіз
Об'єкт дослідження	велика кількість індикаторів
Період аналізу	Довгостроковий
Головні постулати	- спочатку причина - потім слідство (зміни ціни); - ціна – результат взаємодії комплексу факторів;
Переваги	- виявлення довгострокових інвестиційних можливостей - врахування очікувань та пліток
Недоліки	- неможливість врахування всіх факторів впливу (важкість застосування) - суперечливі інтерпретації подій

Для кожного обраного соціально-економічного показника визначається тенденція зміни - темп зростання показника, що характеризує об'єкт, явище або процес, який асоційований з цим чинником. Встановлюються причинно-наслідкові зв'язки, визначається їх характер (позитивний або негативний) та сила зв'язку.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНЮВАННЯ ЗМІН ТЕНДЕНЦІЙ В ДИНАМІЦІ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1 Аналіз стану соціально-економічного розвитку Запорізького регіону

Соціально-економічний розвиток є найважливішим показником оцінки рівня розвитку окремої держави як у світовому господарстві, так і для кожного мешканця окремої взятої країни.

Місто Запоріжжя – центр Запорізької області, один із найбільших адміністративних, промислових і культурних центрів півдня України. Станом на 2018 рік населення становило 745 тис. осіб, тобто шосте за показником в Україні [52].

Площа міста становить 331 квадратний кілометр – п'яте за величиною місто в Україні. Такі ресурси як водні займають 13% території, складові і промислові – 24%, а сільськогосподарські – 18% території.

Запорізька область є одним серед основних регіонів промислового комплексу в Україні. Промисловість має важливу роль у процесі розвитку економіки Запорізького регіону та має великий внесок серед інших секторів економіки при створенні ВВП держави.

Промислове виробництво включає такі найбільш значущі комплекси:

- металургійний;
- енергетичний;
- машинобудівний.

На рис. 3.1 представлено динаміку обсягу реалізованої промислової продукції Запорізького регіону за видами діяльності за період 2012-2021 роки. Стабільність обсягів реалізації відмічається у галузях водопостачання та хімічній, а в металургійній та машинобудівній можна побачити стрибки, які, на нашу думку, спричинені деякими кризовими

явищами в економіці, зокрема, пандемія коронавірусу, яка розпочалася у 2019 році.

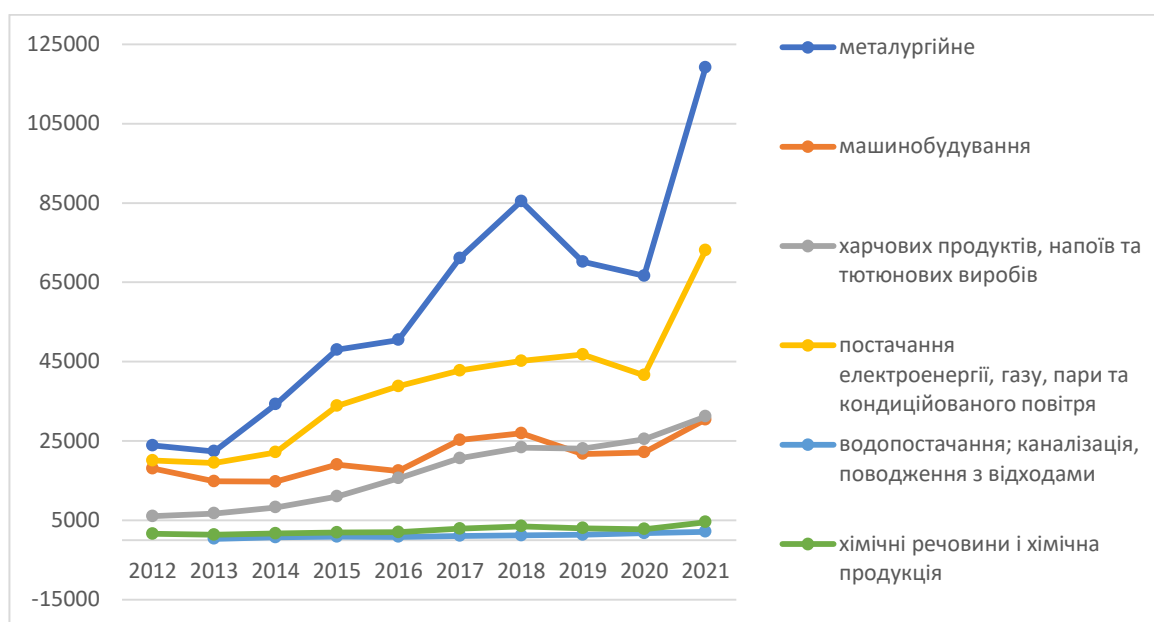

Рисунок 3.1 – Обсяг реалізованої промислової продукції Запорізького регіону за видами діяльності

Джерело: складено автором на основі [53].

Якщо розглянути частку обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності в Запорізькому регіоні за 2021 рік (рис.3.2), то можна побачити, що переробна промисловість, яка включає у себе хімічну, харчову, металургійну, машинобудівну галузі, набагато більше переважає, ніж інші такі як добувна та енергетична, а водопостачання взагалі має дуже малу частку.

Також важливу роль у процесі розвитку економіки Запорізького регіону має сільське господарство, яке гарантує продовольчу безпеку регіону та країни, розвиток внутрішнього ринку, покращення якості життя населення. Воно включає в себе землеробство, яке виробляє овочеві, зернові, плодоягідні та олійні культури, та тваринництво – худобу, птицю, молоко, яйця.

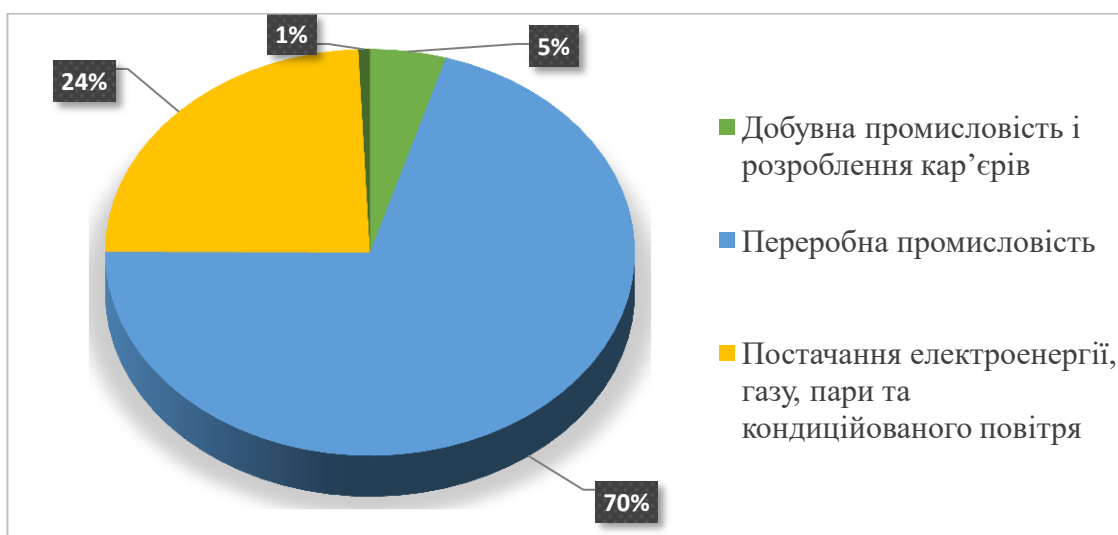

Рисунок 3.2 – Частка обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності в Запорізькому регіоні у 2021 році.

Джерело: складено автором на основі [53]

Частку сільського господарства Запорізького регіону порівняно з показниками України у валовій доданій вартості, яка розраховується як різниця між випуском товарів і проміжним споживанням та визначається в цінах виробників, можна побачити на рис. 3.3.

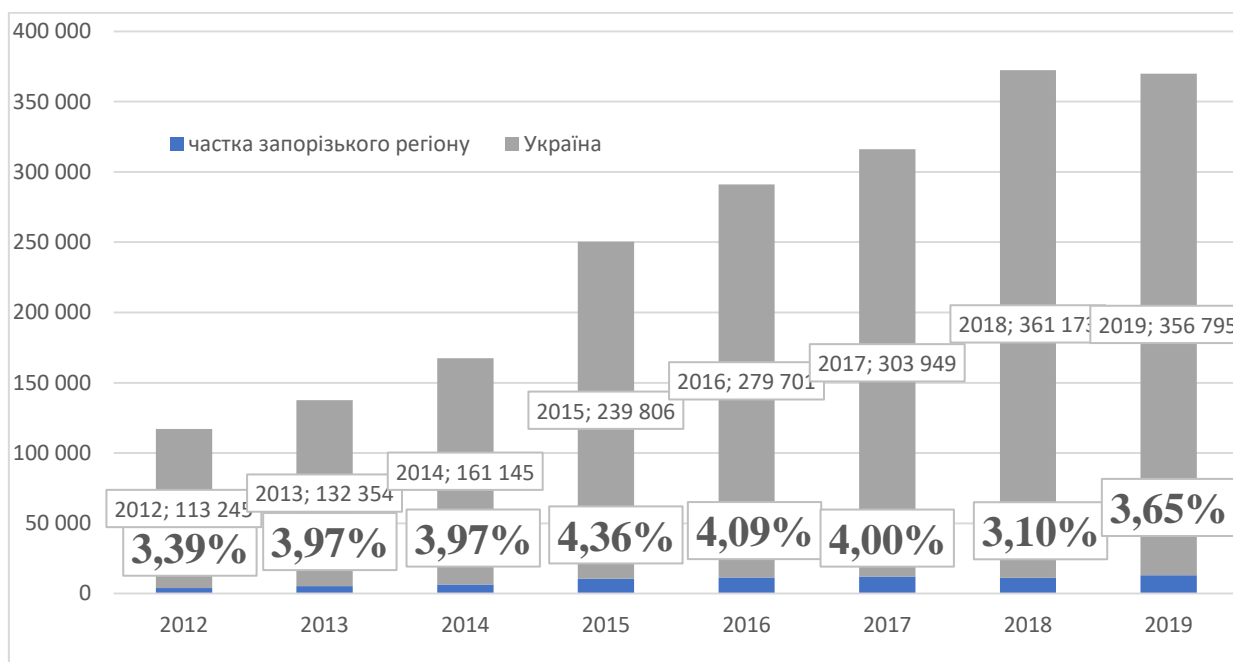

Рисунок 3.3 – Частка сільського господарства Запорізького регіону порівняно з показниками України у валовій доданій вартості 2012 – 2019 р

Джерело: складено автором на основі [53].

Таким чином, з 2012 року по 2015 рік відбувається зростання частки сільського господарства Запорізького регіону, у період з 2016 року по 2018 рік – скорочення, а з 2019 року частка сільського господарства Запорізького регіону порівняно з показниками України у валовій доданій вартості зростає.

Кількість підприємств Запорізького регіону у 2020 році за розмірами представлено на рис. 3.4. Значна роль структурних перетворень в регіоні належить малому бізнесу, який є важливим фактором економічного зростання, та сприяє появі робочих місць та реструктуризації економіки. Тому, важливим напрямком економічного розвитку регіону є формування сприятливого середовища для функціонування малих підприємств. Державна регіональна політика в галузі підприємництва має направлятися на створення підвищення конкурентоспроможності малого підприємства.

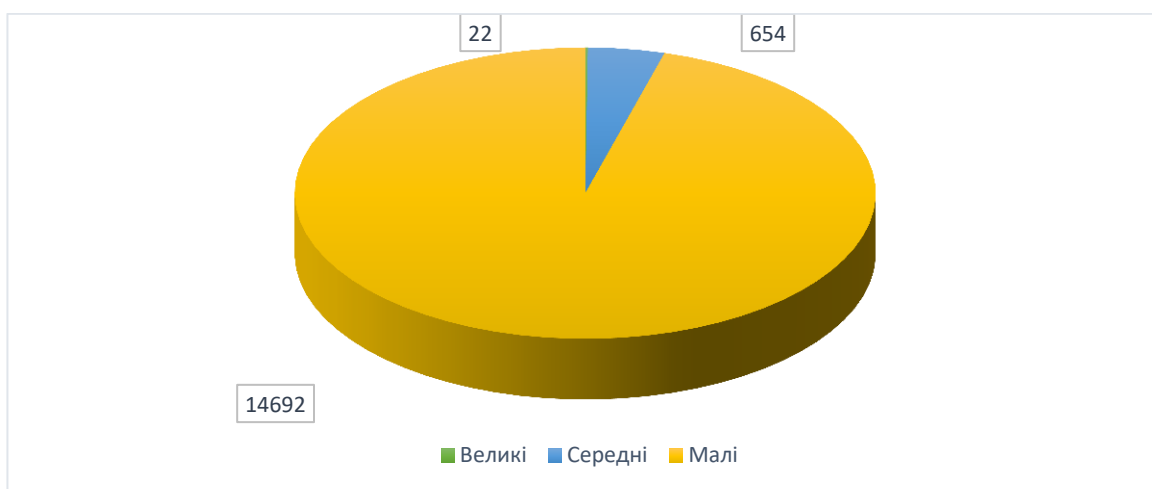

Рисунок 3.4 – Кількість підприємств Запорізького регіону за розмірами, 2020 р.

Джерело: складено автором на основі [53]

Підвищення конкурентоспроможності Запорізького регіону, на думку Кас'яненко О.Р., має відбуватися так:

- головний пріоритет – технологічне відновлення промисловості за допомогою розвитку ресурсозберігаючих технологій;
- прискорення розвитку високотехнологічних виробництв

конкурентоспроможних продуктів в металургії та машинобудуванні;

— ефективна підтримка малих і середніх підприємств шляхом впровадження програми регіонального розвитку бізнесу [13].

Найважливішим показником, який показує рівень соціально-економічного розвитку країни є ВВП, динаміку цього показника за період 1996-2020 роки представлено на рис. 3.5, рис. 3.6.

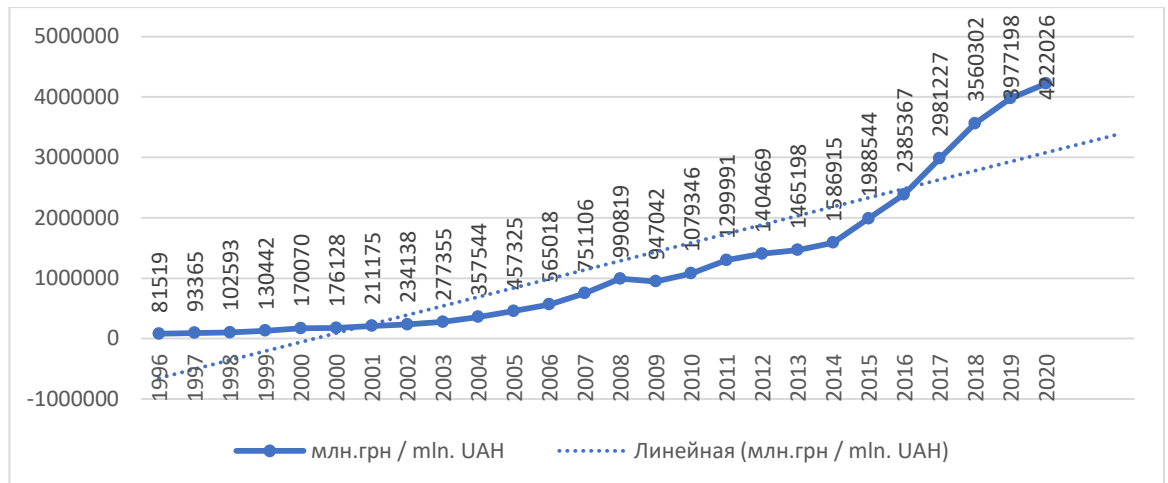

Рисунок 3.5 – Динаміка ВВП України в млн.грн. за 1996-2020 рр. (з 2010 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, з 2014 року – без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях)

Джерело: складено автором на основі [54]

Як можна побачити, показник ВВП України у млн. грн. має тенденцію до зростання. Незначне падіння було у 2009 році, а вже у 2010 році спостерігається зростання ВВП України [56] така тенденція зберігається і наступна роки. На відміну від ВВП України, що представлено у млн. грн. той самий показник в млрд. доларах за досліджуваний період має коливальний характер. Так, до 2008 року спостерігається зростання ВВП України в млрд. доларах, у 2009 році – значне скорочення, що пов'язане зв світовою економічною кризою, потім до 2013 року досліджуваний показник зростає, але у 2014-2015 роках спостерігається значне падіння ВВП, що пов'язано з

політичними подіями в Україні. З 2016 року спостерігається зростання ВВП України, навіть за умови зменшення території за рахунок частини тимчасово окупованих територій у Донецької та Луганської областей. У 2021 році обсяг ВВП України у млрд. доларів перевищив рівень 2018 року.

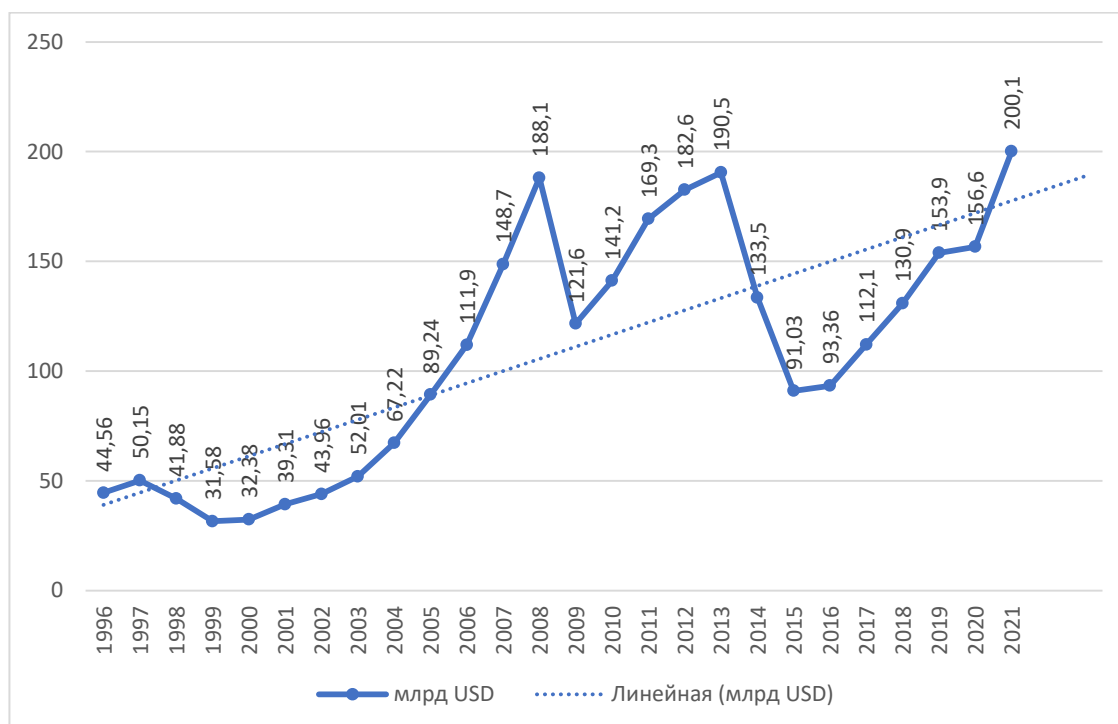

Рисунок 3.6 – Динаміка ВВП України в млрд. доларах за 1996-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [55]

Рівень економічного розвитку регіону характеризує соціально-економічний показник – валовий регіональний продукт (ВРП). У табл. 3.1 представлено обсяги ВРП за областями України у спадаючому порядку.

Отже, розглянувши табл. 3.1, складену у спадаючому порядку, можна зробити висновок, що ВРП Запорізької області знаходиться на рівні вище середнього, після м. Києва, який займає лідируючу позицію, Дніпропетровської, Харківської, Київської, Львівської, Одеської, Донецької та Полтавської областей. Частка ВРП Запорізької області у загальному підсумку склала у 2020 році 4 %.

Таблиця 3.1 – ВРП у 2020 році

Регіон	Усього, млн. грн	Частка у загальному підсумку, %	у цінах попередньо го року, %	у розрахунку на одну особу, грн	у розрахунку на одну особу у цінах попереднього року, %
Україна	4222026	100,0	96,2	101138	96,9
м.Київ	1014693	24,0	97,0	342247	96,8
Дніпропетровс ька	398732	9,4	93,0	126209	93,9
Харківська	257805	6,1	96,6	97428	97,3
Київська	242406	5,7	97,4	135817	96,9
Львівська	236254	5,6	99,7	94317	100,2
Одеська	220242	5,2	96,6	92823	96,9
Донецька	206309	4,9	96,9	50124	97,7
Полтавська	188424	4,5	96,0	136608	97,0
Запорізька	167260	4,0	95,7	99738	96,8
Вінницька	135867	3,2	94,7	88380	95,7
Черкаська	108822	2,6	94,4	91817	95,5
Миколаївська	96648	2,3	91,2	86750	92,2
Хмельницька	96380	2,3	100,0	77153	100,9
Житомирська	91365	2,2	96,3	76017	97,3
Івано- Франківська	90398	2,1	97,0	66245	97,4
Чернігівська	84068	2,0	97,1	85435	98,5
Сумська	80432	1,9	98,0	75815	99,2
Волинська	77404	1,8	97,2	75193	97,6
Кіровоградська	75208	1,8	90,8	81166	92,1
Рівненська	71901	1,7	98,1	62485	98,4
Херсонська	68467	1,6	95,6	66973	96,6
Тернопільська	62661	1,5	96,8	60565	97,6
Закарпатська	62022	1,5	93,8	49538	94,1
Чернівецька	45054	1,1	95,3	50110	95,7
Луганська	43204	1,0	98,2	20297	98,9

Джерело: складено автором на основі [54]

Частку ВРП регіонів у загальному підсумку представлено на рис. 3.7.

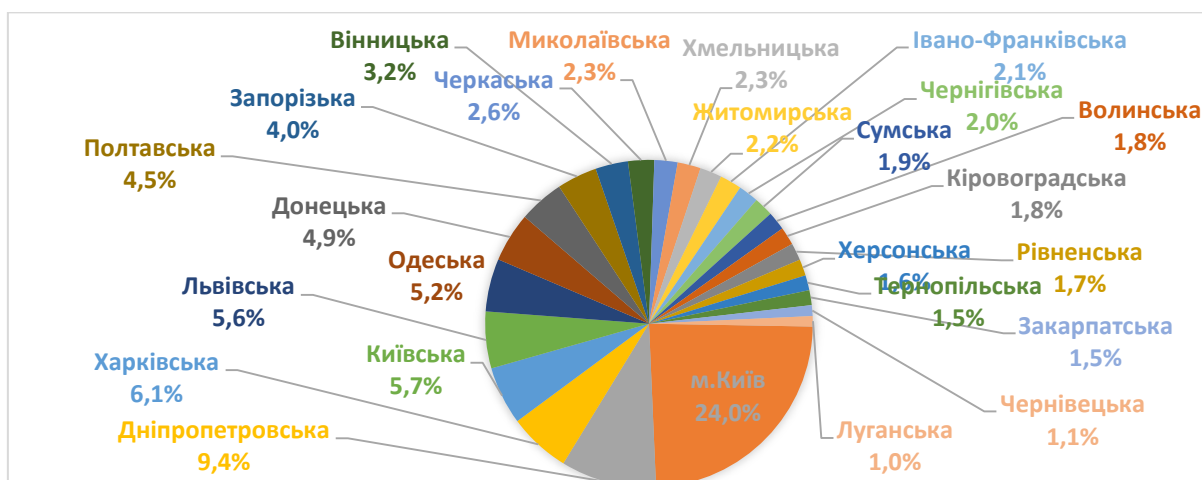

Рисунок 3.7 – Частка валового регіонального продукту Запорізької області у загальному підсумку, відсотків, 2020 р.

Джерело: складено автором на основі [54]

Динаміку частки ВРП Запорізького регіону у загальному підсумку за період з 2004 рік по 2020 рік представлено на рис. 3.8.

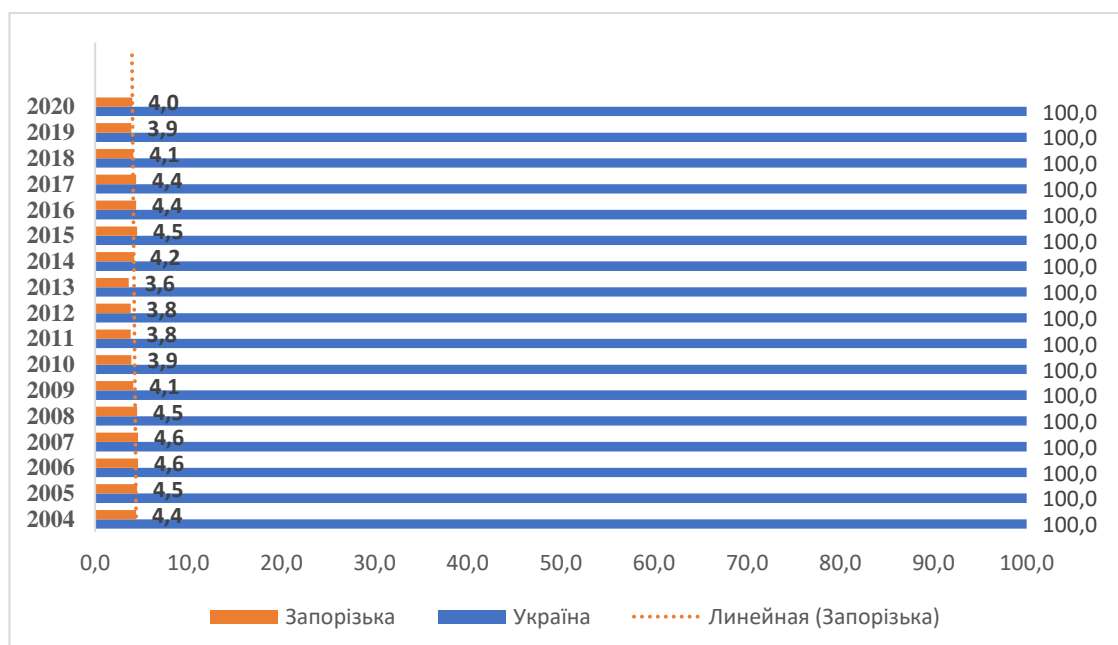

Рисунок 3.8 – Частка валового регіонального продукту Запорізької області у загальному підсумку, 2004-2020 рр., %

Джерело: складено автором на основі [54]

Частка валового регіонального продукту Запорізької області у загальному підсумку за період з 2004 року по 2020 рік коливається в межах від 3,6 % до 4,6 %.

Рівень соціально-економічного розвитку регіону визначається також індексом конкурентоспроможності міст (ІКМ). «Конкурентоспроможність – це набір факторів, політики та установ, які визначають рівень економічної продуктивності, що визначає рівень процвітання регіонів». Народ найбільш конкурентоспроможної економіки має вищий дохід.

ІКМ оцінює ефективність економічного управління та місцевого бізнес-клімату, тобто є аналітичним інструментом. Метою цього інструмента в економічному розвитку є стимулювання лідерства місцевих органів влади, ідентифікування регуляторних бар'єрів та визнання успіху бізнесу. Можна сказати, що саме для інвесторів ІКМ – основа для прийняття управлінських рішень про адекватність інвестицій в міста, що мають ІКМ. Міська рада завдяки ІКМ зможе визначити найкращі відмінності та практики бізнес-становища, найслабші місця та визначити стратегії розвитку міста з метою підвищення ІКМ. Таким чином, ІКМ це інструмент для діалогу між місцевою владою та українським урядом. ІКМ має 10 компонентів для здійснення оцінки аспектів конкурентоспроможності (рис. 3.9).

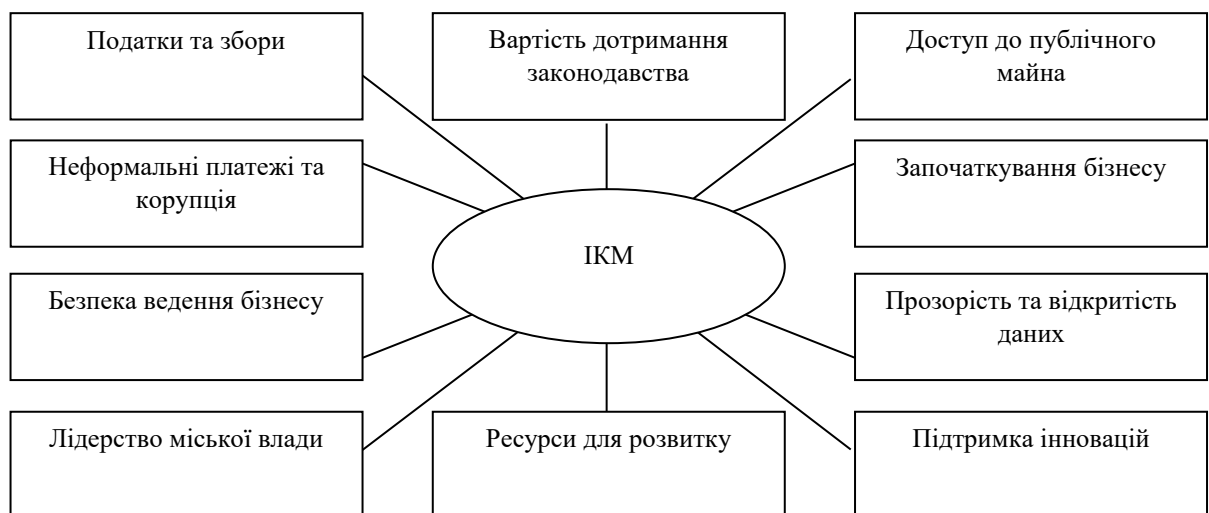

Рисунок 3.9 – Компоненти ІКМ

Джерело: складено автором на основі [57]

Отже, за результатами дослідження ІКМ, яке було проведено за Програмою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Конкурентоспроможна економіка України», у партнерстві з компанією «Інфо Сапієнс» та «Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій», місто Запоріжжя серед 45 міст України зайняло 41 позицію [58]. Серед перешкод для ведення бізнесу у м. Запоріжжі цим дослідженням виокремили головні перешкоди ведення бізнесу, які представлено на рис. 3.10.

епідемія коронавірусу	низький купівельний попит
високі податки брак кваліфікованої робочої сили	складність законодавства
брак фінансових коштів	складні процедури отримання дозвільних документів
складність підключення до міської інфраструктури	воєнні дії на сході країни

Рисунок 3.10 – Перешкоди для ведення бізнесу у Запоріжжі

Джерело: складено автором на основі [58]

Держава може впливати на економічне зростання регіонів, підвищуючи фінансування різних інновацій за рахунок бюджетних коштів, а також, за рахунок податкового стимулювання для заохочення впровадження інновацій і нових технологій. Держава контролює мінімальні соціальні гарантії, включаючи мінімальні заробітні плати для працівників. Також, держава може забезпечити підтримку соціальних потреб населення, а саме, підтримку системи охорони здоров'я, науки, освіти та екології [27].

Кожен працівник має право на заробітну плату, не менше, ніж встановлено законом. В Україні мінімальна зарплата встановлюється щорічно законом «Про Державний бюджет України». За вимогами Європейської соціальної хартії, мінімальна зарплата має складати більше 2,5 розмірів прожиткового мінімуму. Станом на 1 грудня 2022 року

прожитковий мінімум працездатного населення буде дорівнювати 2684 грн, а мінімальна заробітна плата з жовтня 2022 року становить 6700 грн [59].

Видатки на соціальний захист з бюджету – це один із головних показників, що описує соціальну політику регіонів та держави. Під видатками на соціальний захист розуміють «витрати на підтримку не дуже забезпечених верств населення, встановлення рівня прожиткового мінімуму для груп населення, соціальне забезпечення громадян, що знаходяться в екстремальних умовах та надаються засобами надання соціальних послуг за таких деяких умов: повна, часткова або тимчасова втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості і т. д.». Бюджетні видатки України на соціальне забезпечення та соціальний захист за 2014 – 2022 роки представлено на рис 3.11-3.22.

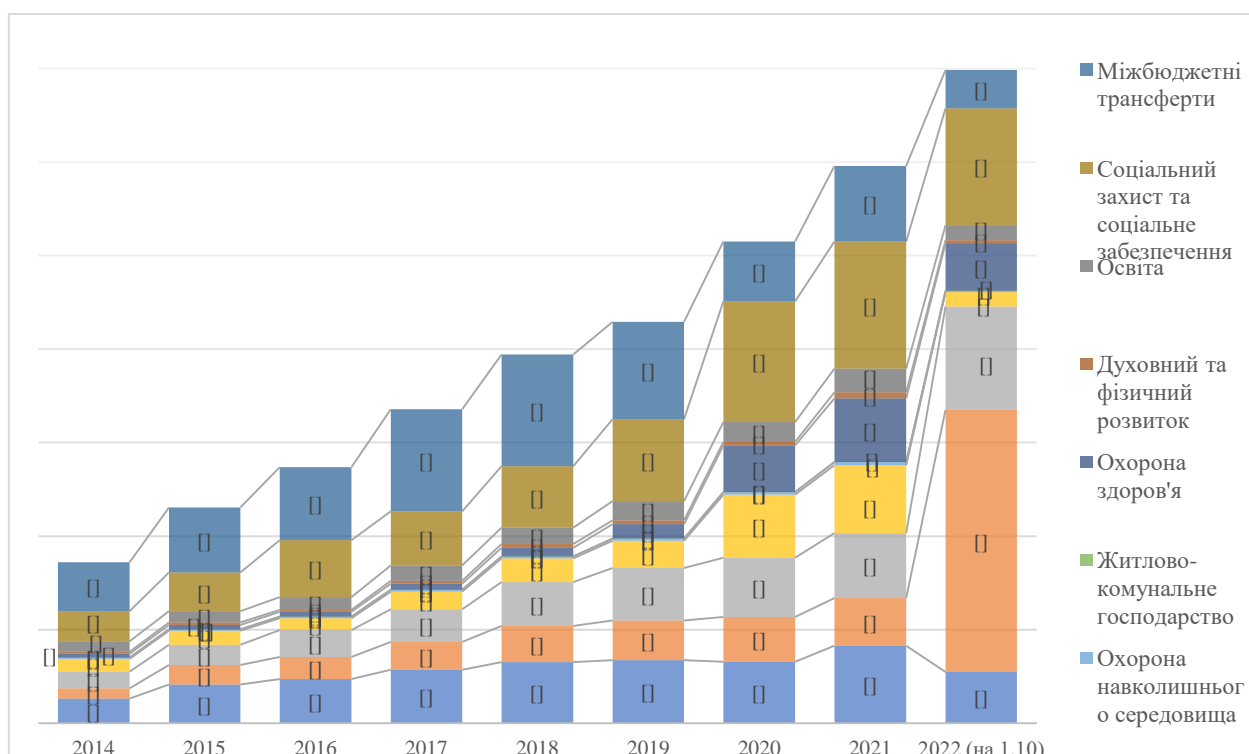

Рисунок 3.11 – Частки видатків України за 2014 – 2022 роки

Джерело: складено автором на основі [60]

Бюджетні видатки України на соціальне забезпечення та соціальний захист за досліджуваний період у середньому становлять 19,87%, в тому

числі на охорону здоров'я – 4,73%, освіту – 4,66%, на духовний і фізичний розвиток – 0,91%, житлово-комунальне господарство 0,01% від загального обсягу видатків державного бюджету (табл. 3.2).

Рисунок 3.12 – Динаміка видатків України за 2014 – 2022 роки
(млн.грн)

Джерело: складено автором на основі [60]

Таблиця 3.2 – Частка видатків України в протягом 2014 – 2022 р.

№	Видатки	Частка в середньому за 2014 - 2022
1	Загально-державні функції	14,89%
2	Оборона	12,30%
3	Громадський порядок, безпека, судова влада	11,72%
4	Економічна діяльність	7,26%
5	Охорона навколишнього середовища	0,55%
6	Житлово-комунальне господарство	0,01%
7	Охорона здоров'я	4,73%
8	Духовний та фізичний розвиток	0,91%
9	Освіта	4,66%
10	Соціальний захист та соціальне забезпечення	19,87%
11	Міжбюджетні трансферти	23,11%

Джерело: складено автором на основі [60]

А видатки Запорізького регіону (табл. 3.3) в середньому протягом 2017 – 2020 р. на соціальне забезпечення та соціальний захист склали 43,56%, на охорону здоров'я – 16,88%, освіту – 34,37% від загального обсягу видатків державного бюджету.

Таблиця 3.3 – Частка видатків Запорізького регіону в середньому протягом 2017 – 2020 р.

Видатки	Частка у 2020 р.	В середньому за 2017 – 2020 р.	Частка в середньому за 2017 – 2020 р.
Органи місцевого самоврядування	2,15%	2673,125	0,99%
Місцева пожежна охорона	-	1350,075	0,50%
Освіта	71,30%	93058,275	34,37%
Охорона здоров'я	15,12%	45710,95	16,88%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2,47%	117950,5	43,56%
Культура і мистецтво	3,52%	5579,45	2,06%
Періодичні видання	-	64,775	0,02%
Фізична культура і спорт	0,02%	815,55	0,30%
Сільське і лісове господарство	-	16,25	0,01%
Реалізація програм в галузі сільського господарства	0,02%	41,8	0,02%
Проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	-	0,35	0,00%
Субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій за рахунок залишку коштів відповідної субвенції з державного бюджету, що утворився на кінець 2017 року		250	0,09%
Субвенція державному бюджету на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів	1,80%	1344	0,50%
Інші субвенції з місцевого бюджету	0,35%	600,825	0,22%
Проведення місцевих виборів	2,50%	829,3	0,31%
Субвенція на проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету	0,74%	376,025	0,14%
Субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження, за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету	-	128,875	0,05%

Джерело: складено автором на основі [61]

На рис 3.13-3.16 можна побачити, що трійка лідерів за часткою видатків Запорізького району у 2017-2019 роках – соціальний захист, освіта та охорона здоров'я. У 2020 році така ж ситуація, але на першому місці – освіта, на другому – охорона здоров'я, а вже на третьому – соціальний захист. Причинами цього стали відома на весь світ коронавірусна хвороба, та деякі кризові явища, які стали її наслідком.

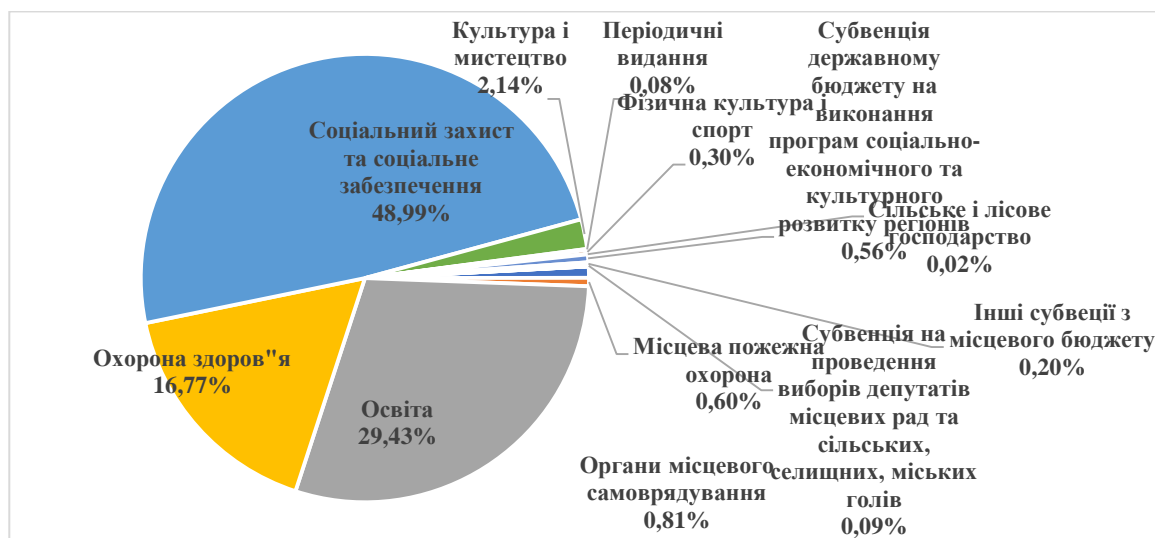

Рисунок 3.13 – Частка видатків з районного бюджету у 2017 р

Джерело: складено автором на основі [61]

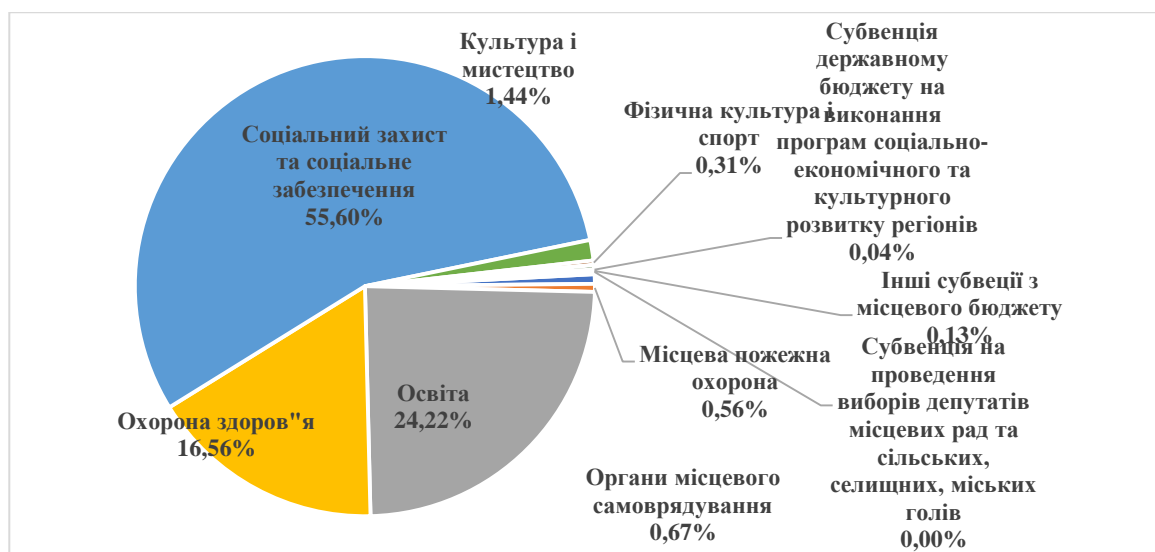

Рисунок 3.14 – Частка видатків з районного бюджету у 2018 р

Джерело: складено автором на основі [61]

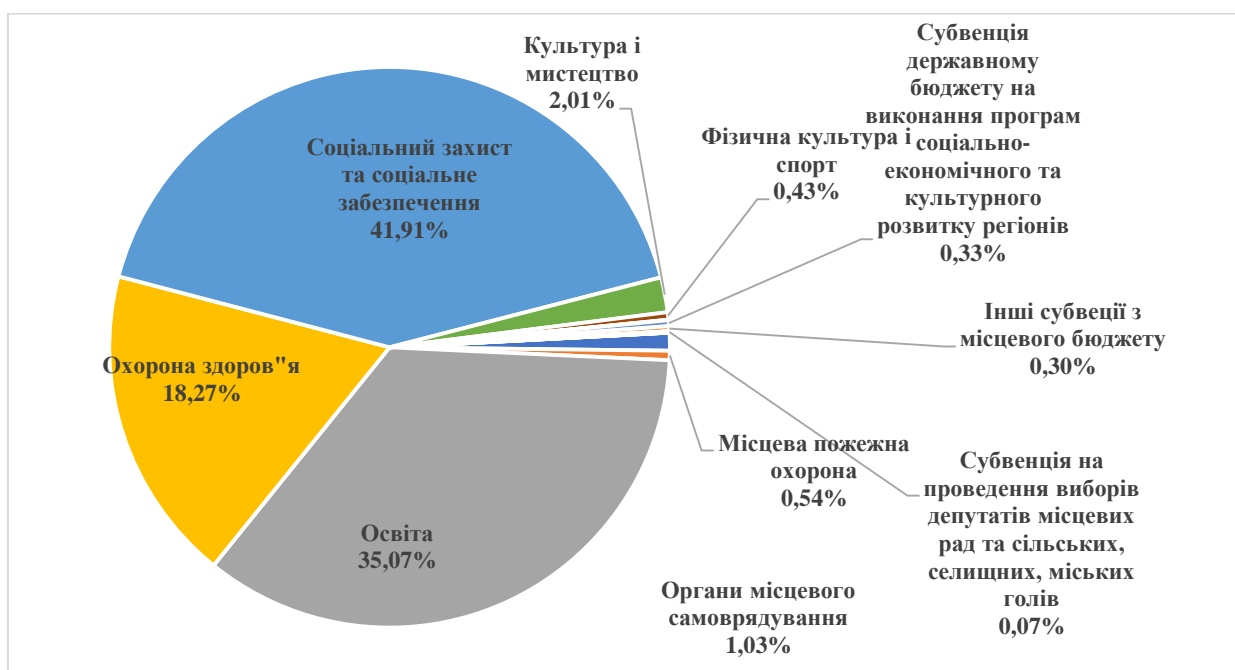

Рисунок 3.15 – Частка видатків з районного бюджету у 2019 р

Джерело: складено автором на основі [61]

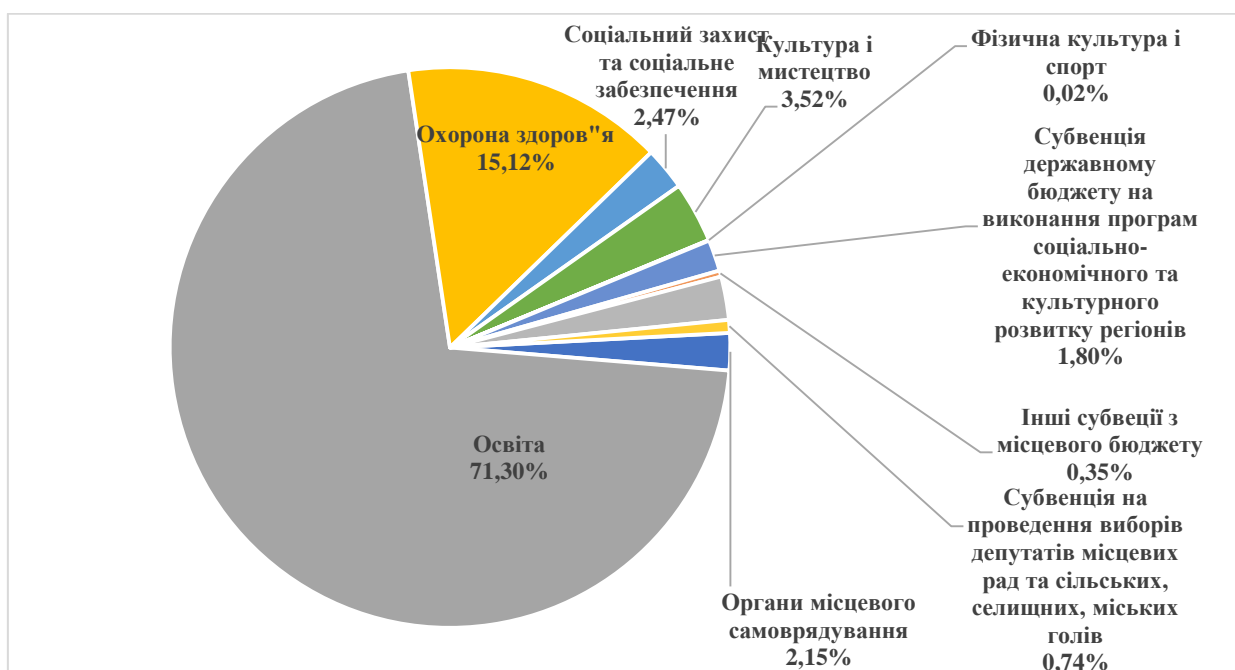

Рисунок 3.16 – Частка видатків з районного бюджету у 2020 р

Джерело: складено автором на основі [61]

Динаміку видатків з районного бюджету за 2017 – 2020 роки представлено на рис. 3.17-3.18. Щоб краще та детальніше побачити динаміку, видатки було поділено на дві частини. Перша частина представляє видатки з

явно вираженою динамікою, а саме: видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення та видатки на культуру та мистецтво.

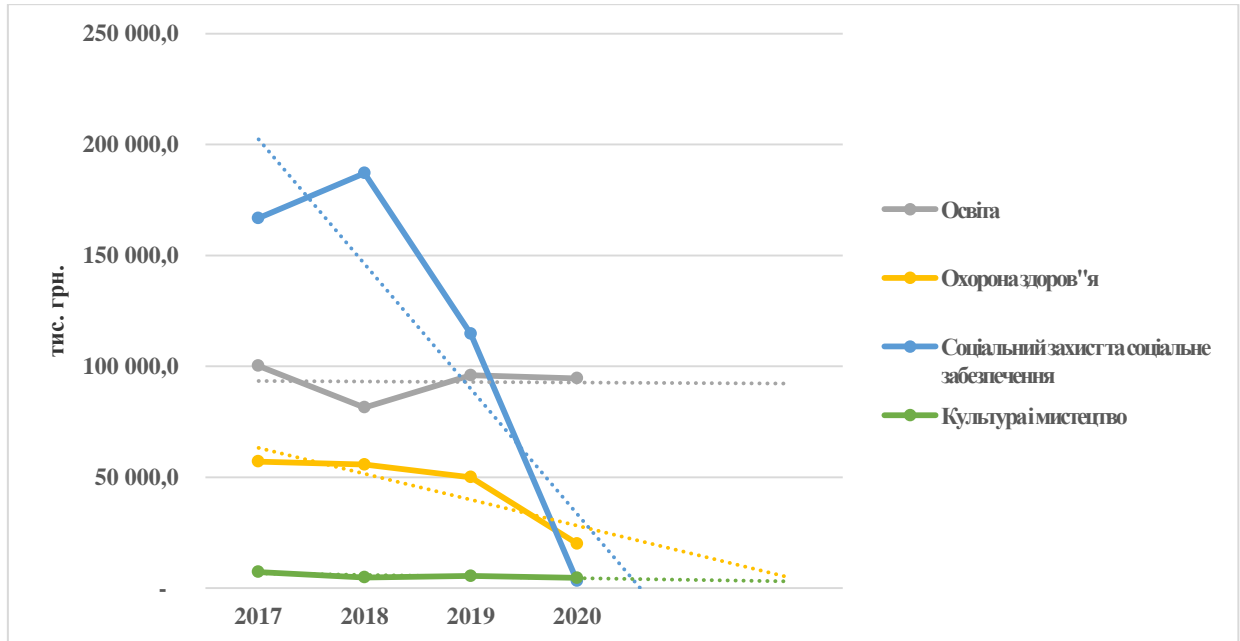

Рис. 3.17 – Динаміка видатків (тис. грн) з районного бюджету за 2017 – 2020 роки (частина 1)

Джерело: складено автором на основі [61]

Всі досліджувані показники за означений період мають тенденцію до скорочення.

Друга частина представляє видатки з хаотичною динамікою (рис. 3.18). Тенденцію до скорочення мали видатки на пожежну охорону, субвенція щодо соціально-економічного розвитку окремих територій та субвенції на інше.

Отже, можна зробити висновок, що розмір видатків в соціальній частині становить менше 30% від загальних, а у більшості країн, де є розвинута ринкова економіка вони складаються в межах 60% загального розміру бюджетів. А в Запорізькому регіоні взагалі з 55,6% у 2018 році видатки знизилися до 2,4% у 2020 р.

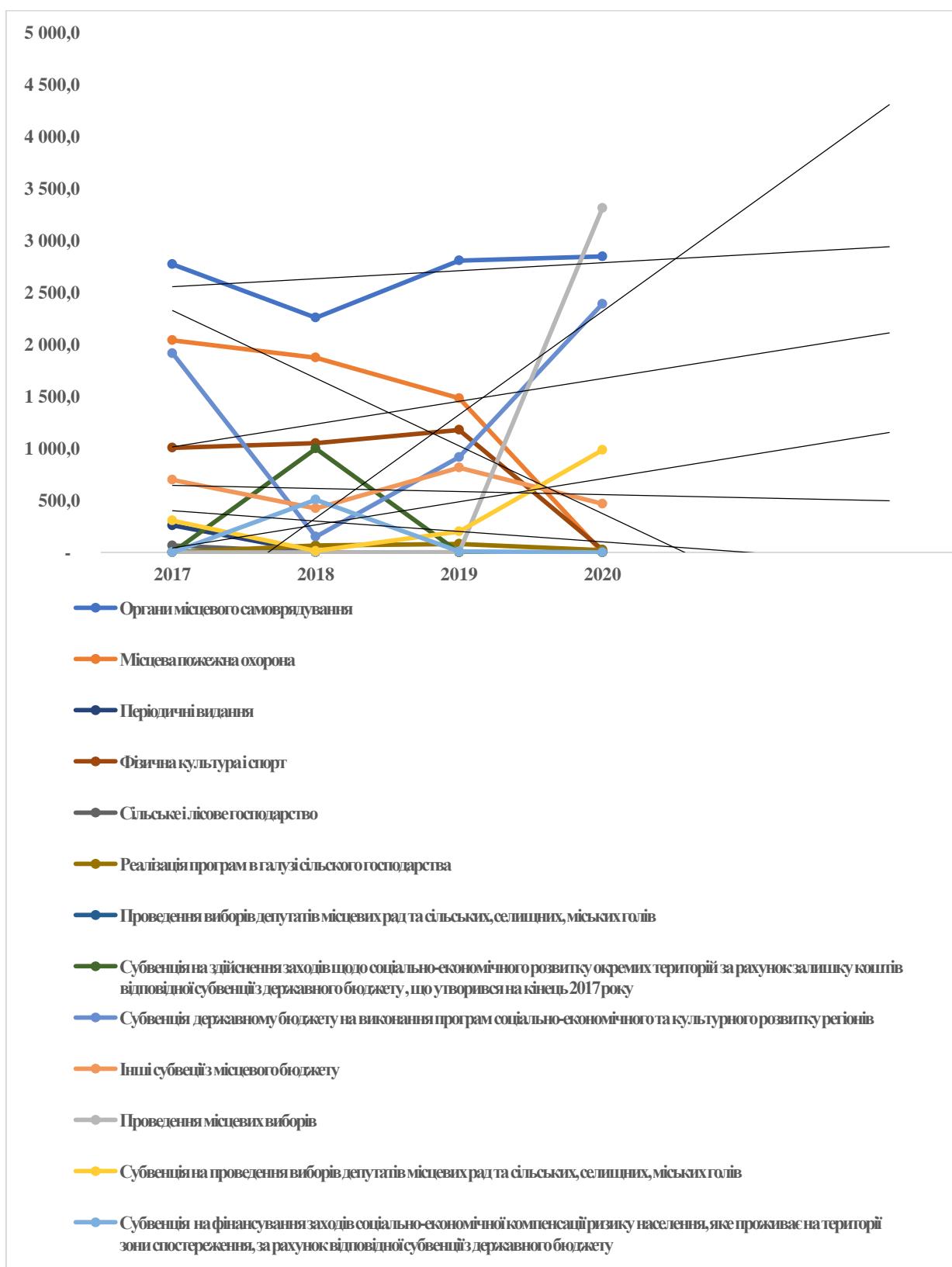

Рисунок 3.18 – Динаміка видатків (тис. грн) з районного бюджету за 2017 – 2020 роки (частина 2)

Джерело: складено автором на основі [61]

Для того, щоб оцінити соціально–економічний розвиток держави та регіону використовують такі демографічні показники як: чисельність населення України (рис. 3.19) та Запорізького регіону (рис. 3.20): за 2022 р. – 41 167 300 осіб та 1 638 500 осіб відповідно, а середня очікувана тривалість життя при народженні (рис.3.21): чоловіки у 2021 році – 65,2 років (в Україні(рис.3.22)) та 63,8 (в Запорізькій області (рис.3.23)), жінки – 74,4 років(в Україні) та 73,5(в Запорізькій області), загальний коефіцієнт живонароджених на 1000 населення становив 7,3(в Україні) та 5,8 (в Запорізькій області), загальний коефіцієнт кількості померлих - 18,5(в Україні) та 21.6 (в Запорізькій області), природній приріст/скорочення населення дорівнює -11,2%(в Україні) та -15,8% (в Запорізькій області). Частка міського населення становить: в Україні – 69,7%, в Запорізькій області – 77,5% від загального населення. Зазначені показники є гіршими, ніж у ринково розвинутих країнах.

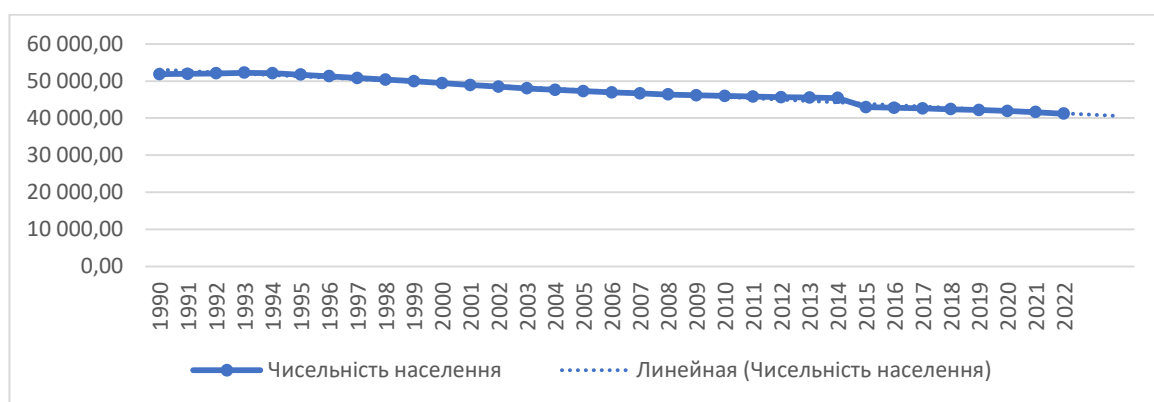

Рисунок 3.19 – Динаміка чисельності населення в Україні за 1990 – 2022 роки

Джерело: складено автором на основі [54]

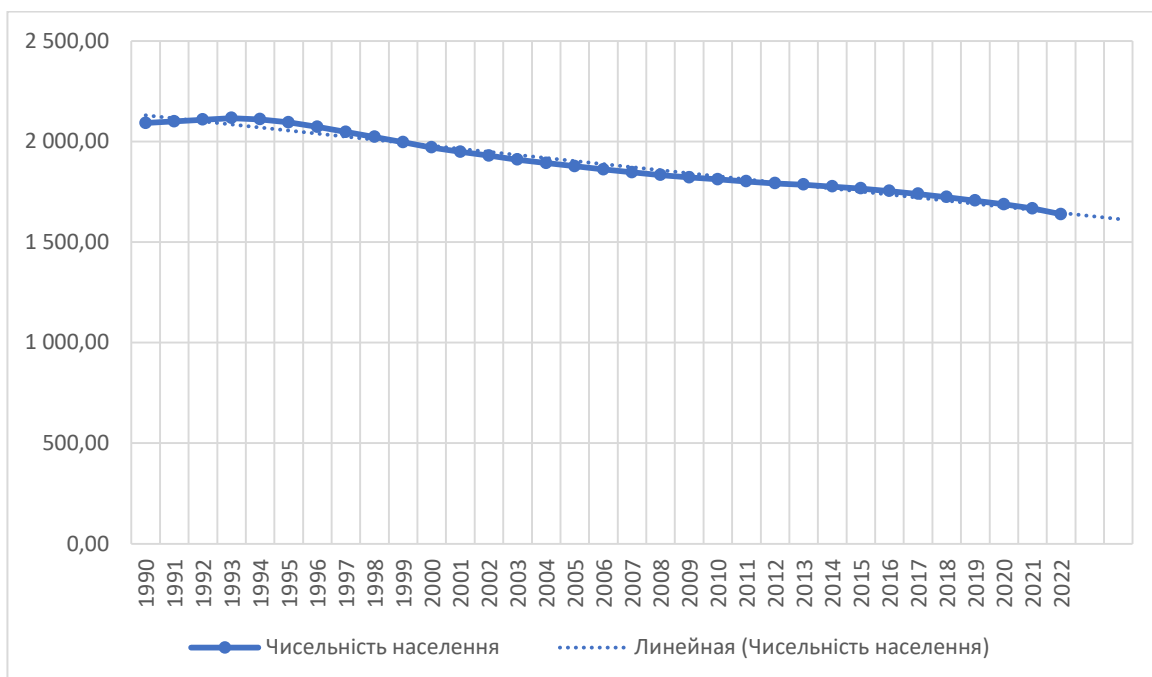

Рисунок 3.20 – Динаміка чисельності населення Запорізької області за 1990 – 2021 роки

Джерело: складено автором на основі [53]

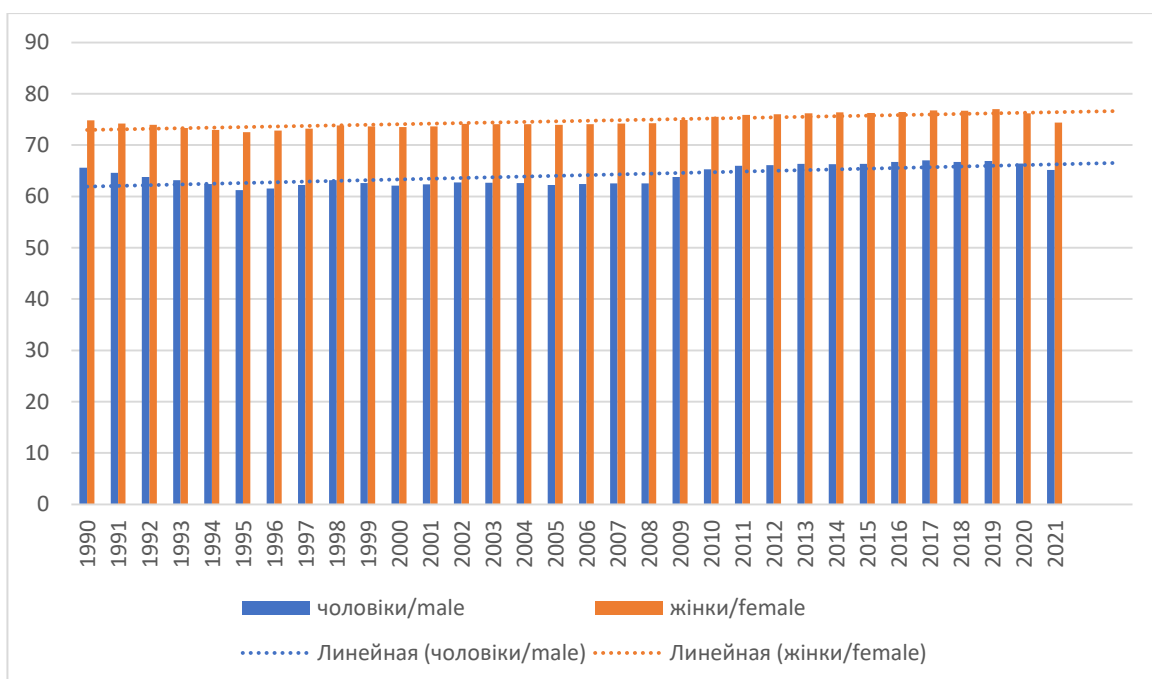

Рисунок 3.21 – Динаміка середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Україні за 1990 – 2021 роки

Джерело: складено автором на основі [54]

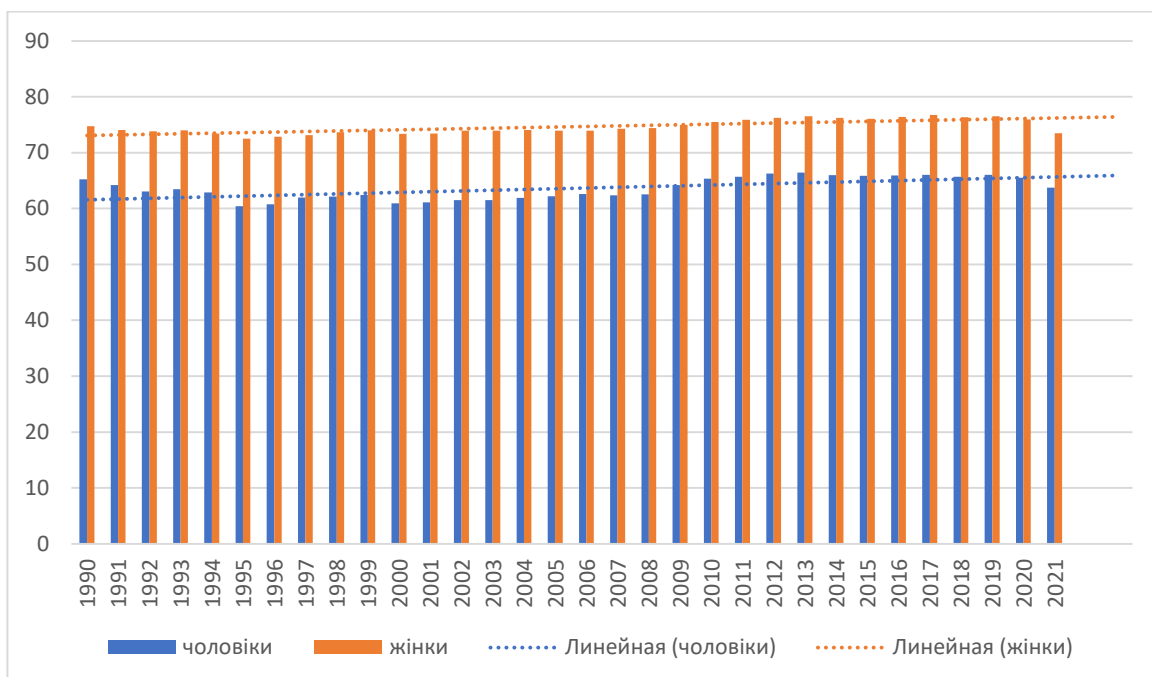

Рисунок 3.22 – Динаміка середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Запорізькій області за 1990 – 2021 роки

Джерело: складено автором на основі [53]

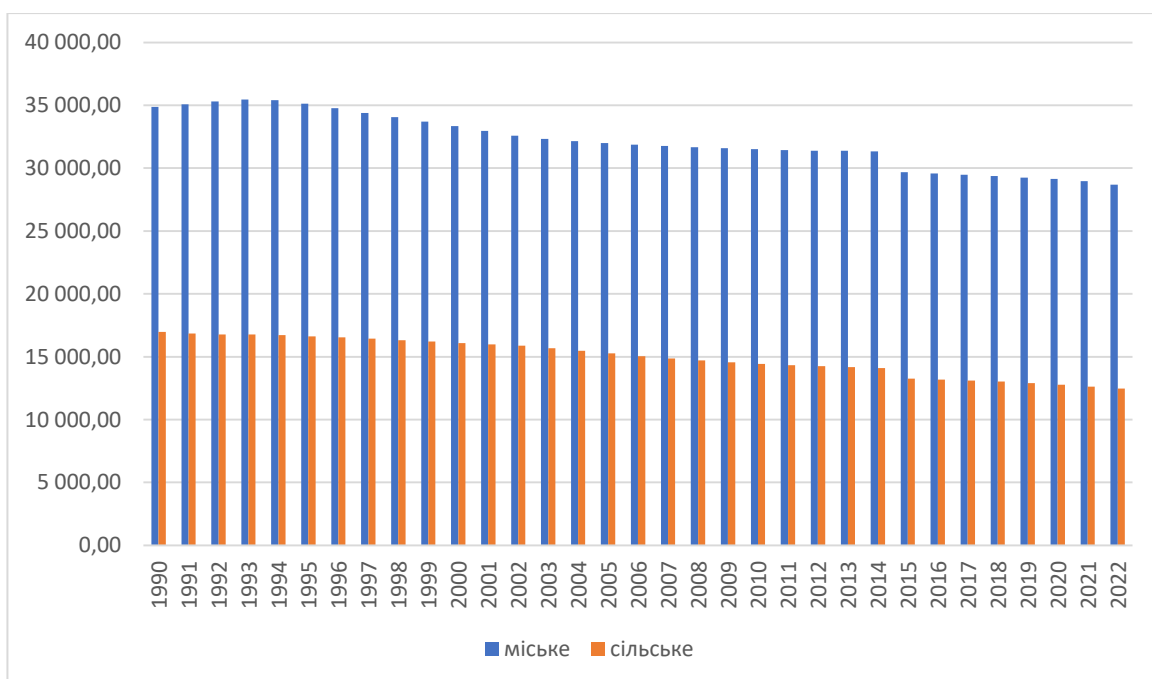

Рисунок 3.23 – Динаміка чисельності міського та сільського населення (тис. осіб) в Україні за 1990 – 2022 роки

Джерело: складено автором на основі [54]

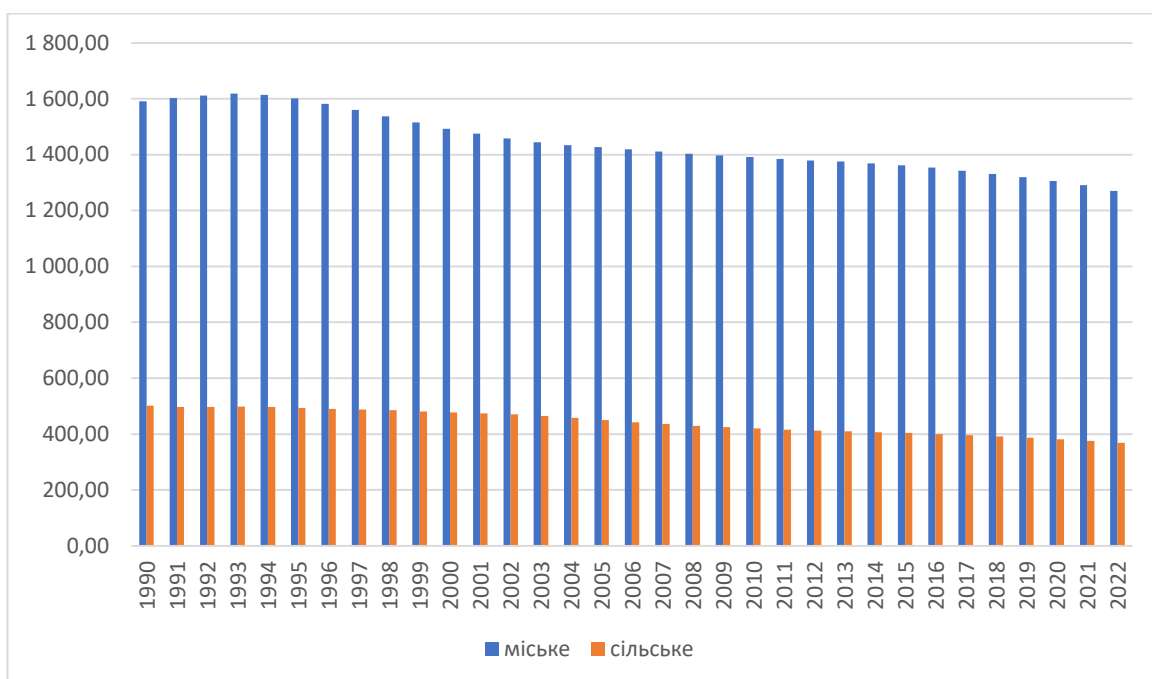

Рисунок 3.24 – Динаміка чисельності міського та сільського населення тис.осіб у Запорізькій області за 1990 – 2022 роки

Джерело: складено автором на основі [53]

Рівень безробіття, за кількістю зареєстрованих безробітних на кінець 2017 року становила 354.4 тис. осіб або 1,4% по Україні в цілому та на кінець 2021 року - 86 тис. осіб або 11,4% по Запорізькій області [53].

Також, особливою характеристикою соціальної направленості розвитку економіки можна вважати ступінь перерозподілу доданої вартості для потреб населення – частка оплати праці найманих працівників у ВВП за компонентами доходів у 1 кварталі 2021 року становила 47%, а в країнах Європи: Польща – до 40,9%, Угорщина – 45,5%, Литва – 53,1%, Чехія – 47,3%. Тобто Україна випередила Польщу та Угорщину [62].

Щодо системи охорони здоров'я, то в Україні в усіх областях з 2018 року проходить реформа медицини, яка має на меті змінити усю ситуацію таким чином, що абсолютно будь-який українець мав змогу безоплатно отримати гарантований перелік якомога найкращих послуг в медицині та також й ліків, і щоб кожен лікар мав добру мотивацію це все надати у

найкращому вигляді. Саме цю реформу описує та контролює Закон України Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення [63].

Тобто в рамках цієї програми передбачаються такі ключові частини як:

— «гроші за пацієнтом» – список наданих послуг держава компенсує лікарю чи лікарні, а пацієнт може це все отримати безкоштовно;

— «лікар кожній родині» – можливість укласти декларацію з будь-яким лікарем (сімейний лікар, педіатр та терапевт) та отримувати безкоштовні послуги з надання медичної допомоги. але, треба обов'язково наголосити на тому, що якщо пацієнт не обере свого сімейного лікаря, то все одно буде надаватися безоплатна медична допомога при невідкладному стані з пропозицією все ж таки обрати свого лікаря та укласти декларацію;

— «безоплатна діагностика» – кожен має право та можливість на отримання конкретного переліку медичних послуг безкоштовно за наявності направлення від сімейного лікаря;

— «вузькі спеціалісти» – можливість звернутися до вузькопрофільного лікаря тільки за направленням (безкоштовно) або без наявності направлення – платно;

— «e-health» – впровадження електронної системи, завдяки якій вся медична інформація буде знаходитися не на папері, а в окремій захищеній базі даних (лікарняні, направлення до лікарів чи на обстеження, медичні картки та електронний рецепт).

З метою забезпечення проведення цієї реформи було прийнято рішення «Про затвердження Програми «Охорона здоров'я міста Запоріжжя на період 2019-2021 роки» на сесії міської ради у 2018 році [64], що передбачає комп'ютеризацію медичних закладів Запоріжжя, надання медичної допомоги відповідно до вимог підключення до e-Health за кошти бюджету міста [65].

Збільшення доходів населення не безпосередньо пов'язується з підвищенням ВВП, бо такі зміни можуть йти пропорційно зростанню ВВП, але це є фактором зростання пропозиції на ринку споживчих товарів і послуг.

У результаті виконання аналізу можна сказати, що кризові та непередбачені події впливають на всі соціально-економічні показники розвитку регіону.

3.2 Аналіз отриманих результатів оцінки

У результаті оцінки тенденцій в динаміці соціально-економічних показників Запорізького регіону методами фундаментального аналізу можна зробити такі висновки.

Щодо інфраструктури, то місто має потужності за різними галузями. В цілому є тенденція до зростання. На 2021 рік найбільшу частку серед обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності має переробна промисловість, а найменшу водопостачання, тобто харчова, машинобудівна та металургійна галузь за всі роки мають тенденцію до зростання показників. Починаючи з 2019 року це є наслідком , згаданої вже вище коронавірусної хвороби та світовими кризами.

Частка сільського господарства Запорізького регіону порівняно з показниками України у валовій доданій вартості 2012 – 2019 р має невеличку тенденцію до зростання, але знаходиться більш-менш на однаковому рівні, тобто є стабільність.

У Запорізькому регіоні є великі, середні та малі підприємства. Частка великих підприємств є найменшою, а ось лідерами є малі підприємства, тобто є підтримка розвитку малого бізнесу, але треба прискорити розвиток великих підприємств.

У цілому ВВП країни має тенденцію до зростання в млн.грн, порівнюючи з попередніми роками, в доларах США графік має хвилеподібний вигляд, через кризові становища, підвищення курсу долара разом з поживавленим розвитком економіки, але за досліджуваний період, незважаючи на політичні події, спостерігається тенденція до зростання.

Економіку регіону характеризує ВРП, частка якого в загальному підсумку, в середньому, за досліджуваний період становить 4 %. Аналізуючи динаміку зміни цього показника, можна сказати, що спостерігається тенденція до спадання.

Індекс конкурентоспроможності міст визначає рівень процвітання регіонів, місто Запоріжжя зайняло 41 місце серед 45 позицій.

Частка видатків з районного бюджету на соціальний захист має тенденцію до спадання, а у 2020 році взагалі з 42% впала до 2,5% , частка на освіту зросла з 30% в середньому до 71%.

Динаміка чисельності населення Запорізької області за 1990 – 2021 роки має тенденцію до спадання, як через екологічні фактори, смертність так і через міграцію, а тенденція динаміки по Україні – така ж.

Також, чисельність міського населення знижується, як по Україні, так і в Запорізькому регіоні.

Отже фундаментальний аналіз можна використовувати для оцінки тенденцій динаміки показників як регіонів, так і країни в цілому.

ВИСНОВКИ

Під час виконання кваліфікаційної роботи було виконано поставлені завдання, а саме: проаналізовано показники соціально-економічного розвитку регіону, проаналізовано математичні моделі та методи аналізу динаміки показників соціально-економічного розвитку та досліджено зміни тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку регіону методами фундаментального аналізу.

При написанні першого розділу були розкриті поняття та характеристики регіону, національної економіки, стратегії сталого розвитку, яка має на меті розвиток регіонів та країни в цілому, соціально-економічних показників, програми регіонального розвитку, а також огляд наукових досліджень динаміки показників регіонального розвитку.

Національна економіка знаходиться у фазі часткового падіння через наявні старі та нові кризові явища та проблеми. Щоб досягти високі соціальні стандарти необхідні певні зміни в економіці. У перспективі суб'єкти господарювання мають зосередитися більше на модернізації виробництва, відновленні основних фондів, підвищенню конкурентоспроможності та нарощуванню технологічного потенціалу. Для цього необхідно запровадити пільги для стимулювання енергозбереження, запровадити ефективну систему управління та застосовувати інновації. Тобто, соціально-економічна політика повинна спрямовуватися на зростання доходів населення, якості життя, економіки, проводячи диверсифікації економіки за допомогою оптимізації податкової системи та сприятливого інвестиційного клімату.

Головний елемент - це територіальна цілісність. Регіон є підсистемою національної економіки, відносно незалежним від закритого циклу відтворення, з особливими формами розвитку в етапах реформації та з певними процесами розвитку.

Ефективність структурної перебудови економіки залежить від підвищення ефективності використання соціально-економічного потенціалу

регіону та розвитку національної економічної системи. Трансформаційна політика має ґрунтуватися на довгострокових стратегіях структурної перебудови, які базуються на оптимізації темпів зростання економічного сектора. Основним завданням розвитку регіону є досягнення конкурентних переваг у галузях і секторах на основі власних досягнень у технологічному вдосконаленні продукції, затребуваної ринком. Реалізація передбачає державну підтримку наукового, високотехнологічного виробництва шляхом стимулювання інвестицій та впровадження інновацій у машинобудівній та електронній промисловості.

Підвищуючи фінансування різних інновацій за рахунок бюджетних коштів, а також активні податкові стимули для заохочення впровадження інновацій і нових технологій, встановлення національного порядку для інноваційних продуктів, держава також може впливати на економічний зріст держави, бо контролює за підтримкою мінімальних соціальних гарантій, включаючи мінімальні заробітні плати для працівників, також слід розглянути можливість створення достатнього фонду для соціальних потреб, підтримки систем охорони здоров'я, науки, освіти та екології. Тобто, соціально-економічний розвиток має значення, як важливий показник для оцінки розвитку країни в світовій економіці, регіону та й для кожного.

При написанні другого розділу були проаналізовані та розглянуті методи аналізу динаміки показників соціально-економічного розвитку, їх характеристики, етапи та прийоми, розкрито характеристику поняття «фундаментальний аналіз», його застосування та методи, а також концепцію дослідження змін динаміки показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону методами фундаментального аналізу.

Фундаментальний аналіз досліджує природу процесів, що відбуваються на ринках, причини, що призводять до зміни економічної ситуації, взаємозв'язки між різними явищами на ринках і секторах. Тобто фундаментальний аналіз вивчає те, що рухає ринком. Оцінка справжньої

вартості фінансових інструментів є невід'ємною частиною процесу інвестування цінних паперів.

При написанні третього розділу було розглянуто, проаналізовано стан соціально-економічного розвитку Запорізького регіону одним із методів фундаментального аналізу – порівняння. Досліджено розвиток, динаміку та тенденції показників, що характеризують діяльність, характер, спеціалізацію регіону як частини всього сектору національної економіки.

Отже, дослідження тенденцій динаміки показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону за допомогою одного з методів фундаментального аналізу показало, деякі тенденції в економіці регіону, причини змін. Тому метод фундаментального аналізу можна сміливо використовувати не тільки для оцінки акцій та інвестицій, а й для показників регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1427-12> (дата звернення: 03.09.2022).
2. Кризові явища у світовій економіці та антикризова політика України / В. М. Геєць (ред.). Київ : Ін-т економ. прогнозування НАН України, 2002. 76 с.
3. Лукінов І. До питання про концепцію і модель сучасного економічного розвитку України. *Економіка України*. 2001. №6. С. 4–9.
4. Мельник А. Ф., Васіна А. Ю., Желюк Т.Л., Попович Т. М. Національна економіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 463 с.
5. Яцун О. В., Мірзак Т. П. Особливості національної економіки України. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету*. 2009. Вип. 9. С. 242–246.
6. Ukraine. Competitiveness Ranking. URL: <https://worldcompetitiveness.imd.org/countryprofile/UA/wcsu> (дата звернення: 03.09.2022).
7. Індекс конкурентоспроможності міст України. Звіт 2021 / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/ua/mci/index_2021 (дата звернення: 03.09.2022).
8. Ukraine economy. The Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine> (дата звернення: 03.09.2022).
9. Brundtland G. H. Our common future. Report of the World Commission on Environment and Development : note / by the Secretary-General. New York. 1987. 374 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?ln=ru>.
10. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЖН6YF00A?an=332> (дата звернення: 03.09.2022).

11. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 2001. 440 с.
12. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019> (дата звернення: 05.09.2022).
13. Кас'яненко О. В. Структурні трансформації розвитку економіки Запорізького регіону. *Держава та регіони. Економіка та підприємництво*. 2013. № 6. С. 41-44.
14. Голікова Т. В. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика : монографія. Київ, НАДУ, 2007. 296 с.
15. Бубенко П. Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку : монографія. Харків : НТУ ХПІ, 2002. 316 с.
16. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні – сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження : монографія. Київ : УАДУ. 2001. 112 с.
17. Про засади державної мовної політики : Закон України від 03.07.2012 № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5029-17> (дата звернення: 12.08.2022).
18. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь : Перун. 2005. VIII. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.
19. Тульчинська С. О. Підходи до визначення поняття регіон в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1201>.
20. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19> (дата звернення: 12.08.2022).
21. Economist Intelligence Unit. URL: <https://www.eiu.com/n/> (дата звернення: 12.07.2022).

22. Україна за два роки піднялась на 32 позиції в глобальному рейтингу за індексом соціального прогресу / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21342.html> (дата звернення: 12.09.2022).

23. Quality of Life Index by Country. Numbeo – Cost of living. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2022 (дата звернення: 12.07.2022).

24. Numbeo – Cost of living. URL: <https://www.numbeo.com/cost-of-living/> (дата звернення: 12.07.2022).

25. Current Quality of Life Index. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_current.jsp (дата звернення: 12.07.2022).

26. Стеценко Т. О. Аналіз регіональної економіки : навч. посіб. Київ : КНЕУ. 2002. 116 с.

27. Павлюк Т. І. Тенденції соціально-економічного розвитку: мікро та макроекономічний аспект. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (69). С. 162-169. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/6234.pdf>.

28. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.11.2022).

29. Амоша О., Землянкін А. Проблеми економічного розвитку Донбасу. *Людина і політика*. 2000. № 6. С. 78–82.

30. Приходченко Т.А. Методологія дослідження регіонального розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2017. №16. С. 115–120. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/16_2017/26.pdf.

31. Артеменко В. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя. *Регіональна економіка*. 2003. № 2. С. 133–142.

32. Бутко М., Подоляк Л. Державне регулювання як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів. *Економіка України*. 2007. № 6. С. 36–43.
33. Величко В. В., Карлова О. А. Програмно-цільові методи в управлінні соціальною сферою регіону. *Економіка та держава*. 2005. № 12. С. 74–77.
34. Бєленький П., Другов О. Теоретико-методологічні засади регіонального розвитку економіки України. *Регіональна економіка*. 2006. № 4. С. 7–17.
35. Благун І. С., Сисак Л. І., Солтисік О. О. Моделювання сталого розвитку регіону : монографія. Івано-Франківськ, 2006. 166 с.
36. Адамов В. Е., Ильенкова С. Д., Сиротина Г. П. Экономика и статистика фирм : учебн. для студ. экон. спец. вузов. 3-е изд. перераб. и доп. Москва : Финансы и статистика, 2002. 288 с.
37. Spearman C. The Proof and Measurement of Association Between Two Things. *American Journal of Psychology*. 1904. Vol. 15, iss. 1. Pp. 72–101.
38. Kendall M. G. Rank Correlation Methods. Second edition, revised and enlarged. New York: Hafner Publishing Co, 1955. 196 p.
39. Helmer O. Problems in futures research: Delphi and causal cross-impact analysis. *Futures*. 1977. Vol. 9. Iss. 1. Pp. 17–31.
40. Rescher N. Delphi and values. URL: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P4182.pdf>.
41. Бешелев С. Д., Гурвич Ф. Г. Математико-статистические методы экспертных оценок. 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Статистика. 1980. 264 с.
42. Paul B. Paulus, Jared B. Kenworthy. Effective Brainstorming. *The Oxford Handbook of Group Creativity and Innovation*. Oxford University Press, 2019. 305 p.
43. Rawlinson J. G. Creative Thinking and Brainstorming. 1st ed. Routledge, 1981. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315259000> (дата звернення: 12.07.2022).

44. Segal T. Fundamental Analysis: Principles, Types, and How to Use It. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/fundamentalanalysis.asp> (дата звернення: 12.07.2022)

45. Technical Analysis vs. Fundamental Analysis. *Market Technicians Association*. Archive, 2015. URL: <https://web.archive.org/web/20150312090814/http://www.mta.org/eweb/dynamicpage.aspx?webcode=what-is-technical-analysis> (дата звернення: 12.07.2022)

46. Fundamental Analysis. *CFI*. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/valuation/fundamental-analysis/> (дата звернення: 12.07.2022)

47. Gryazin V. What is Fundamental Analysis: Where to Get Data From an How to Use It on Forex. *R Blog*. 2019. URL: <https://blog.roboforex.com/blog/2019/07/18/the-basics-of-fundamental-analysis/> (дата звернення: 12.08.2022)

48. Сохацька О. М. Біржова справа : навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, Київ : Кондор, 2008. 636 с.

49. Кравченко Ю. Я. Ринок цінних паперів : навч. посіб. 2-ге вид. змін. та доп. Київ : Дакор, КНТ. 2009. 672 с.

50. Переваги фундаментального аналізу. *BERG*. URL: <https://berg.com.ua/fundam/advantages-of-fundamental-analysis/> (дата звернення: 12.08.2022).

51. Недоліки фундаментального аналізу. *BERG*. URL: <https://berg.com.ua/fundam/disadvantages-of-fundamental-analysis/> (дата звернення: 12.08.2022).

52. Про місто. Офіц. сайт Запорізької міської ради. URL: <https://zr.gov.ua/uk/page/pasport-mista> (дата звернення: 12.08.2022).

53. Сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. URL: <https://zr.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2022).

54. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2022).

55. Джерело World Development Indicators – World Bank. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> (дата звернення: 12.09.2022).

56. Статистичний щорічник України за 2010 рік. *Держкомстат України* / за ред. О. Г. Осауленко. Київ : ТОВ «Август Трейд». 2011. 559 с.

57. Український кризовий медіа-центр. URL: <https://uacrisis.org/uk/programa-usaid-keu-prezentovala-rejtyng-mist-uchasnykiv-indeksu-konkurentospromozhnosti-mist-ukrayiny-2021> (дата звернення: 12.09.2022).

58. Індекс конкурентоспроможності міст 2021. URL: http://www.ier.com.ua/ua/mci/index_2021 (дата звернення: 12.08.2022).

59. Стаття 8. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1928-20> (дата звернення: 02.11.2022).

60. Видатки державного бюджету України в 2022 р. Офіц. сайт Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 14.10.2022).

61. Щотижнева інформація про надходження та видатки районного бюджету. Офіц. сайт Запорізької районної державної адміністрації. URL: https://zrda.gov.ua/pro_nadkhodzhennia_ta_vidatki_biudzhetu/ (дата звернення: 14.10.2022).

62. Огляд ВВП у I кварталі 2021 року. Офіц. сайт Мінекономіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=d214f504-d5d9-433a-9292-8258b9e9802d> (дата звернення: 12.08.2022).

63. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2168-19> (дата звернення: 10.11.2022)

64. Про затвердження Програми «Охорона здоров'я міста Запоріжжя на період 2019-2021 роки». Офіц. сайт Запорізької міської ради. URL: <https://zp.gov.ua/uk/documents/item/34059> (дата звернення: 15.09.2022).

65. Медична реформа. Офіц. сайт Запорізької міської ради. URL: <https://zr.gov.ua/uk/page/medichna-reforma> (дата звернення: 15.09.2022).

ДОДАТОК А

Принципи державної регіональної політики

Таблиця А.1 – Принципи державної регіональної політики

Принципи	Пояснення
законність	«відповідність Конституції та законам України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»
співробітництво	«узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, забезпечення співробітництва між ними під час формування та реалізації державної регіональної політики»
паритетність	«забезпечення рівних можливостей доступу об'єктів державної регіональної політики до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку»
відкритість	«забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику і є у розпорядженні органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування»
субсидиарність	«реалізація владних повноважень на найнижчому рівні управління, на якому це найбільш ефективно»
координація	«взаємозв'язок та узгодженість довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях»
згуртованість	«забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної єдності України»
історична спадкоємність	«врахування та збереження позитивних надбань попереднього розвитку регіонів»
етнокультурний розвиток	«відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності»
сталий розвиток	«розвиток суспільства для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь»
об'єктивність	«розроблення всіх документів, що визначають державну регіональну політику, на основі реальних показників, яких реально досягти та які можливо оцінити»
рівні права та можливості жінок і чоловіків	«відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі та забезпечення рівних умов для реалізації прав жінок і чоловіків»
інклюзивність	«дотримання інтересів осіб з особливими потребами шляхом урахування при формуванні і реалізації державної регіональної політики спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації такими особами їхніх прав і основоположних свобод»
інтегрований розвиток	«поєднання галузевого та територіального підходів для розвитку територіальної громади та/або регіону, що забезпечує соціально-економічний та культурний розвиток територій»

[Розроблено за джерелом 20]

Форма декларації академічної доброчесності
Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ

Я Ципак О.О., студент(ка) 2 курсу,
форми навчання денна, факультету економіки,
спеціальності економічна кібернетика, адреса електронної пошти alenaaver13@gmail.com,
- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Фундаментальний аналіз змін тенденцій в динаміці показників соціально-економічного розвитку Запорізького регіону» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності* у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____
Дата _____

Підпис _____
Підпис _____

ПІБ (студент) Ципак О.О.
ПІБ (науковий керівник) Макаренко О.І.